

תורת הארץ

"כה אמר האיש בלכתו לדרוש אלוקים,
לכו ונלכה עד ה**רֵאָה**" (שמואל א', ט.)

הרב שאול ישראלי זצ"ל
הרב הראשון בהתיישבות החקלאית בכפר-הרא"ה

אסופה מדברי תורתו
בראי שנת שמיטה

יוצא לאור לרגל
יום עיון לזכרו של הרב שאול ישראלי זצ"ל
עשרים שנה להסתלקותו - סיוון תשע"ה, שנת שמיטה

בהוצאת מכון התורה והארץ
סיוון תשע"ה
טל: 08-6847325
פקס: 08-6847055
machon@toraland.org.il
ת"ד 18 שבי דרום, ניר עקיבא, 8536500

עיצוב עטיפה: אודליה פרל
סדר ועימוד: שחרית

יוצא לאור בסיוע המשרד לשירותי דת

תוכן

דברי ברכה

- 4..... הרב אליעזר שמחה וייס
6..... הרב דוב ליאור
7..... הרב יורם צהר
8..... הרב חיים ענזי הרב אברהם לפשיץ
9..... הרב יוסף כרמל
10..... הרב יהודה הלוי עמיחי
11..... משפחת ישראל
12..... יהודה דויטשר, כפר הרא"ה

רבה הראשון של כפר הרא"ה

- 13..... תולדות חייו של הגאון הרב שאול ישראלי זצ"ל
15..... כתב הרבנות להכתרת הרב ישראלי
16..... ההזמנה לטקס ההכתרה של הרב
17..... הרב בן ציון קופלד שליט"א / רבו של כפר הרא"ה תרצ"ח - תשכ"ו
דברים שבכתב ושבע"פ:
24..... המושב הדתי בעיניהם של מורי ההוראה וההלכה
27..... לחנוכת מבנה קבע לבית הספר
29..... בנין קבע לבית הכנסת - עשור לכפר
30..... ביובל הכ"ה
36..... דברי פרידה

39..... לאורם נלך - רבני כפר הרא"ה

מצוות התלויות בארץ

- 40..... הכנות לשנת השמיטה - כת"י של הרב
41..... הרב יהודה הלוי עמיחי שליט"א / הפוסק במצוות התלויות בארץ
49..... כתב אוצר בית דין משפחות פניאל קלרמן

התנועה הדתית ועצמאות

- 50..... לדרכה של התנועה הדתית לאומית
58..... מדינה ועצמאות באורו של מרן הרב קוק זצ"ל
הצעה לסדר ההלל וההודיה ביום העצמאות לישראל.. **שגיאה! הסימניה אינה מוגדרת.**
63..... רשימת חיבורי מרן הגאון הרב שאול ישראלי זצ"ל

הרב אליעזר שמחה וייס
רב כפר הרא"ה והמועצה האיזורית עמק חפר

דברים לזכרו של הרב שאול ישראל זצ"ל

הרב שאול ישראל זצ"ל למד בישיבות מחתריות שונות ברוסיה הקומוניסטית, עד שעבר למוסקבה במטרה להשיג אישור יציאה מרוסיה. לאחר שנדחה שוב ושוב, נועץ יחד עם שני חבריו, ברבה של מוסקבה, הרב יעקב קלעמס זצ"ל, אם להבריח את הגבול למרות סכנת המוות שבדבר. הרב קלעמס הטיל גורל הגר"א, והפסוק שעלה היה: "פנו וסעו לכם ובואו הר האמורי... עד הנהר הגדול נהר פרת".

גורל הגר"א שהגריל פסוק על ארץ ישראל, השפיע על מהותו של האיש, הרב ישראל, שיסוד מאווייו בחיים היו להחיות את תורת ארץ ישראל.

הגאון הזה שימש בקודש כ"ח שנים במושב פועלים של הפועל המזרחי כפר הראה. היחס שלו לחברי המושב, שעסקו בחיי שעה ולא הייתה תורתם אומנותם, נלמד מתוך הדברים הנועזים ויוצאי הדופן שהוא כתב לפרש את הקובלנא על ר' זכריה בן אבקולס. מפירושו אנחנו יכולים לגלות את השקפתו ואהבתו לכל יהודי.

"אקמצא ובר קמצא חרבה ירושלים" (גיטין נה). הנוסח הארצישראלי של אותו סיפור מעשה כפי שהוא נמסר במדרש (איכ"ר, ד, ג) שונה במקצת מהנוסח בבבלי. הקובלנא על ר' זכריה בן אבקולס היא לא על זה שמנע מלהקריב את קרבן המלך, אלא על זה שנתן לדברים להגיע לכך, מבלי שינסה להשפיע עליהם: **'... אמר ליה: אנא יהיב דמי כל הדין סעודתא. אמר ליה: קום לך.**

והיה שם רבי זכריה בן אבקולס, והייתה סיפק בידו למחות ולא מיחה. מיד נפיק ליה, אמר בנפשיה: אילין מסביין יתבין בשלוותהון, אנא איכול קרציהון וכו'. אמר ר' יוסי: ענוותנותו של ר' זכריה בן אבקולס שרפה את חיובי ההיכל, עכ"ל.

ענוותו של רבי זכריה ודאי שהיא חיובית ביסודה. הרי מקורה בדאגה התדירית לשלימות, באי-הסיפוק במה שהושג, במבט המופנה תמיד כלפי פנים, עצמי בביקורת העצמית המתמדת, שאינה נותנת מקום ולא מפנה את הדעת להדרכת אחרים, להשמיע מחאה בעת הצורך ולטפל בתיקון הדברים, ושמה מתערבת מידה מסוימת של ביטול כלפי ציבור אשר מחשבתו בהבלי עולם הזה, המון העם העוסק בחיי שעה ומניח חיי עולם: מה לנו ולהם? הן לגדולות אין לקוות מהם, הראוי אפוא להקדיש להם תשומת לב? האין כאן משום ביטול תורה? ויושב רבי זכריה ויושבים אתו עוד מרבנן ומתפלפלים ודאי בדברי תורה והדברים שמחים ומאירים, ואינם חלים ואינם מרגישים שהם הם המביאים לחורבן בית המקדש..."

זהו אולי סוד בקשתו של רבן יוחנן בן זכאי: תן לי יבנה וחכמיה. שמא לא במקרה נבחרה דוקא יבנה. חז"ל מוסרים לנו מה שהיה מרגלא בפומייהו דרבנן דיבנה:
"אני ברייה וחברי ברייה.

אני מלאכתי בעיר והוא מלאכתו בשדה וכו'.

שמא תאמר: אני מרבה והוא ממעיט?

שנינו: אחד המרבה ואחד הממעיט, ובלבד שיכווין לבו לשמים" (ברכות יז)

כאן, בחכמי יבנה, מצא רבן יוחנן בן זכאי את ההשקפה המנוגדת להשקפתו של רבי זכריה בן אבקולס. לפי השקפה זו העם כולו מהווה אחדות שלימה, וממילא אין לחפש את שלימות היחיד מתוך ויתור על עבודה לשם שמירה על רמה מסויימת של ציבור רחב יותר. במסגרת הכללית של העם אין אף אחד שאפשר לוותר עליו. אין אף אחד מיוחד. אחד המרבה ואחד הממעיט ובלבד שיכווין לבו לשמים. מעתה אין מקום להסתגרות, מעתה נתבעים קשרים הדוקים בין תלמידי החכמים לבין העם. הכיר רבן יוחנן בן זכאי שרק בדרך זו יש להתחיל לבנות את העם מחדש, ושם מעיינו לשמור על הגחלת של אנשי עלייה, של יבנה וחכמיה.

(מתוך ההקדמה לספר "ארץ חמדה", תש"ז)

הרב ישראלי העריך את החקלאים של קהילתו, וראה אותם כשותפיו בלימוד תורת ארץ ישראל כרב כפר הרא"ה שמעתי סיפורים רבים על הרב ישראלי, ומעל כולם על התמדתו הגדולה בתורה!

אמר רבי יוחנן משום רבי שמעון בן יוחי (בכורות ל"א ע"ב):

"כל תלמיד חכם שאומרים דבר שמועה מפיו בעולם הזה שפתותיו דובבות בקבר".

אשרי מארגני הכנס לזכרו של מרן הרב ישראלי זצ"ל. בזכותם שוב נשמע קול תורתו בכפר הרא"ה. יהי רצון שנזכה להמשיך לגדל בנים ובני בנים עוסקים בתורה ובמצוות, ושנזכה להפנים את דברי הרב ישראלי:

"במסגרת הכללית של העם אין אף אחד שאפשר לוותר עליו. אין אף אחד מיוחד.

אחד המרבה ואחד הממעיט, ובלבד שיכווין לבו לשמים."

בס"ד, אייר תשע"ה

הרב דוב ליאור
רב העיר
קרית ארבע חברון

לכבוד
ועד כפר הרא"ה

ח.ג.

אני מוצא לנכון לברך אתכם על היוזמה הברוכה להדפסתה של חוברת מאמרים שפורסמו ע"י הרב שאול ישראלי ז"ל בתקופת כהונתו כרב בכפר הרא"ה בנושא יום העצמאות ותקומת עם ישראל בארצו, ולקביעת יום עיון למשנתו של הרב ישראלי ז"ל שיסד את הרבנות בכפר לפני למעלה משבעים שנה, והנכם ממשיכים את המסורת הקדושה הזאת עד עצם היום הזה.

יבורכו כל המסייעים והעוסקים לכבודה של תורה ומעמד הרבנות, ביחוד אצל בני הנוער שהם העתיד שלנו.
עלו והצליחו וחפץ השם ביזכם יצלח.

בכבוד רב
החותם לכבוד התורה

הרב דוב ליאור

הרב יורם צהר

מסע חייו של הרב שאול ישראלי הוא מסעו של עם ישראל השב מגלותו לארץ חמדה. תחילת דרכו בלימוד תורה במסירות נפש ממש, תחת עול השלטון הרוסי. משם ברח הרב אל מחוץ לגבולות ארץ הולדתו, והגיע אל ארץ ישראל. המשך דרכו בקודש בישיבת "מרכז הרב" בראשות הרב

אברהם יצחק הכהן קוק זצ"ל. לאחר מכן כיהן הרב ישראלי כרבו של כפר הרא"ה, שם האיר את דרכם של החלוצים הראשונים בנתיבי ההלכה הפרטית והציבורית, ובמיוחד במצוות התלויות בארץ. לאחר עשרים ושמונה שנות רבנות במושב, חזר הרב ישראלי זצ"ל לעיר הקודש ללמד תורה בישיבה בה למד, להורות הלכה, ולשפוט את ישראל בבית הדין הרבני.

דרך דרשותיו הנפלאות של הרב ניתן לעקוב אחר מצב רוחו של הישוב היהודי בארץ תוך כדי ההתמודדויות הפנימיות וכנגד שונאיו מבחוץ. ניתן לזהות את הקשיים והאסונות מחד, יחד עם רגעי השמחה והאושר.

נעקוב עתה אחר דרשותיו בראש השנה בתקופת השואה, בהן שילב ענייני דיומא נוראים. הציטוטים נלקחו מן הספר "שיח שאול", אוסף דרשות לקראת הימים הנוראים.

ראש השנה תש"א:

"צערנו גדול. שנה שלמה של ימים נוראים עברנו... שנה שלמה של גנוחי גניח וילולי יליל - בבקר תאמר מי יתן ערב, ובערב תאמר מי יתן בקר" (דברים כ"ח, סז)... באה עתה התרועה ברעם נוראותיה, ובכל גבורת המלחמה. ועדיין התקווה לסיימה של המלחמה... כי עוד לא מאוחר. עם יודעי תרועה אנחנו, רגילים בתרועות, רגילים באנחות. ואולם גם עם יודעי התעוררות אנחנו. יודעים להבין למנוף ידה של ההשגחה. וגם כיום נעורר את עצמנו, ואז ודאי אור פני ה' ילך לפנינו וישר את אורחותינו, ולשנה טובה נכתב ונחתם".

ראש השנה תש"ה, לאחר שנחשפה האמת הנוראה:

"מן המצר קראתי י-ה" (תהלים קי"ח, ה). צר לנו ריבונו של עולם, מר לנו אבינו שבשמים. קטן עולמך בשבילנו. האדמה ומלואה אין לה מקום, פינה בשבילנו. לא לנו זורחת שמשך, לא לנו שופע טובך. עקודים ונשחטים ונהרגים, דברינו אינם נשמעים, צעקותינו אינן מתקבלות. העולם כולו הפך לנו לבית מטבחיים. בקרונות מוות, במרחצאות דמים, בתנאי גזים, בכל מיני מיתות משונות. עכשיו כבר הכול לאחר המעשה. הננו עומדים לפני המסך המגולה. אין שם כלום חוץ מערימות הדשן במיידנק, ובאשווינצ'ים ובלובלין".

לקראת ראש השנה תש"ו כואב הרב את סגירת גבולות הארץ ומניעת עליית שרידי השואה:

"בלב קרוע ומורתח, בנפש מפרפרת בחבליה, עומד עכשיו עם שרידי חרב, בכל מקום שהוא, להשמיע בזעקת אלם של תקיעות ותרועות ושברים, את קריאת היאוש הגדולה, את אשר נצבר בלב. את כל הכאב והעלבון והצער והייאוש והמרירות, ואת כל חרון האף ואת כל האכזבה, של בנים שגלו מעל שולחן אביהם. בארץ ישראל אשר הוקפה בסורג של ברזל, באניות פליטים בלב ים, במחנות הסגר לפני חופי ההפלגה, ובמחנות הסגר בארץ אויב. תשמע הזעקה להבקיע שחקים, לקרוע שטן, להרעיש הדומו של כסא של מעלה".

הרב שראה את צרותיהם של ישראל, זכה להנהיגם בימים הגדולים של הקמת המדינה ושל יישוב הארץ בבניה.

נמשיך אנו במסעו, מסע העם אל הגאולה השלמה, לה נזכה במהרה בימינו - אמן!

הרב חיים ענזי

הרב אברהם לפשיץ

יום חמישי כ"ה אייר התשעה
 לסדר "ואולך אתכם קוממיות"
 בקומה זקופה (רש"י)
 וגם ואולך אתכם קוממיות
 בדעת גבוהה וחפשית
 כאילו בטוחים המה שלא ישתעבדו לעולם
 (העמק דבר- הנצי"ב)

מו"ר הרב שאול ישראלי זצ"ל, בפועלו ובהנהגתו הרבנית ובחזונו הגדול בתקופתו - תקופת התחיה ותהליך הגאולה, הבין היטב את המשמעות של קוממיות ע"פ פירוש חז"ל שרש"י מביא בפירושו "בקומה זקופה", ובהבנת הענין עפ"י פרושו של הנציב "העמק דבר" - בדעת גבוהה וחפשית. בהבנה ובראייה לעומק של המציאות של תהליכי הגאולה של עם ישראל בארצו, בשילוב הרמוני והדוק בין תורה ועבודה. הלכה למעשה - מו"ר הרב שאול ישראלי הגשים הלכה, חזון ומעשה בתפקידו - הרב של כפר הרוא"ה, כשהיה חלוץ רבני הציונות הדתית וראשון כרב בכפר, במשך 28 שנה. הרב שילב ברגישות הלכה ומעשה בחיי יום ביום בכפר. תוכן הענינים של החוברת מבטא את מהלך חיי הרב במשך 28 שנה, את פועלו הגדול ברבנות בקומה זקופה ובדעת גבוהה מלבד פועלו ב"חבר הרבנים" במקביל לתפקידו בכפר הרואה. כאיש חינוך ורבנות משתקפת בהרצאותיו בעל פה ובכתב תורתו השלימה. ספרו הגדול "פרקים במחשבת ישראל" הינו ראשון וחלוץ ללימוד אמונה בבתי ספר, כאשר הרב למד במדרשית נועם פרדס חנה. אישיותו, פועלו, הנהגותיו ותרומתו לעם ישראל בארץ ישראל השאירה חותם לדורות.

בברכת התורה

הרב חיים ענזי   אברהם לפשיץ

הרב יוסף כרמל

הרב משה ארנרייך

מו"ר, מרן הגאון הרב שאול ישראלי זצ"ל, היה אחד מענקי הרוח בדור הקודם. תלמיד חכם, ענק גאון בתורה ובמידות. לאורו התחנך וגדל דור חדש של תלמידי חכמים. דורות של רבנים ניסו לצעד בעקבות הדוגמא שנתן כרבו של כפר הרואה. מורשתו הפכה אבן יסוד בלימוד מחשבת ישראל, עוד מימי יסוד ישיבת כפר הרואה וכתיבת ספרו "פרקים במחשבת ישראל". פסקיו כד"ץ בבית הדין הגדול בירושלים, משמשים בסיס לעבודת בתי הדין מדי יום. פסקיו כראש וועדת ההלכה של מועצת הרבנות הראשית לישראל, השפיעו ומשפיעים על תחומי חיים רבים במדינת ישראל. שיעוריו הכלליים כראש ישיבת מרכז הרב הם בבחינת נר מערבי לכל ר"מ. ייסוד מכון "ארץ חמדה", תחת נשיאותו, לגידול דור חדש של תלמידי חכמים, בוגרי צבא, בעלי כושר לדיינות, שימשו כמנהיגות תורנית היה מבחינתו גולת הכותרת של העברת השרביט לדור הבא. נשתדל להמשיך לצעוד בדרכו. ברוכים הבאים ליום העיון לזכרו.

הרב יהודה הלוי עמיהי

בס"ד, ל"א למ"ט מונים תשע"ה

עשרים שנה עברו מאז נלקח לבית עולמו מו"ר הגאון שאול ישראלי זצ"ל. ככל שעוברות השנים הננו יכולים להסתכל ולהעמיק בדמותו המיוחדת של אדם רב פעלים, הבקיא בכל מכמני התורה ואורחותיה.

בעשרים שנה שעברו החקלאים בשדות, הדיינים היושבים על מדין, לומדי התורה ובעלי הבתים, הכירו בחסרונו של האדם הגדול שידע להתחבר אל כולם, ולדבר עם כל אחד בשפתו הוא.

עשרים שנה שאין בטאון רבני העוסק בתורת המדינה, ואור הברקאי לא נראה בין בכירי תלמידי החכמים. שאלות רבות וחשובות עלו על שולחן הדיונים, אבל אין אכסניה אחת שבה התלבנו הדברים.

באירוע מצער, פונה חבל ארץ שלם מנחלתו ויושביו פוזרו, וכמעט שלא ראינו ברור מעמיק בסוגיא מצערת זו, על כל ההשלכות שלה.

בעשרים שנה נולד בישראל דור חדש שלא ידע והכיר את הרב המיוחד, שיצק למדינת ישראל את אופייה התורני הלכתי.

על כן, מספר גופים ראו צורך לחזור ולהזכיר את הדמות המיוחדת הזאת, של גאון בתורה ובמידות, נושא בעול הרבנות הארץ ישראלית.

ברכות לכל העוסקים במשימה חשובה זו של "והיו עינך רואות את מורידך".

אני תפילה שהכרת דמות הוד מיוחדת זו של הגר"ש ישראלי זצ"ל, תביא את כולנו לשאוף ולהתעלות ליותר בתורתנו, ארצנו ועמנו.

בברכת התורה והארץ
יהודה הלוי עמיהי
מכון התורה והארץ
כפר דרום

ברכת משפחת ישראלי

ב"ה

ט"ז באייר תשע"ה

יישר כח !

בן כ"ח שנה הגיע מו"ח הרב שאול ישראלי זצ"ל לכפר הרא"ה, וכ"ח שנים נשא בעול הרבנות בו עם הרבנית בת-שבע ע"ה. אהבה גדולה היתה לו לבני הכפר, והזדהות עמוקה עם ערכי התורה והעבודה אותם הם באו להגשים על גבעה חשופה בעמק חפר. יחדיו עצבו כאן הרב וקהילתו דגם חדש של חיי קהילה ארצישראלית חקלאית שומרת תורה ומצוות, שהווה דוגמא לרבים אחריה.

יבורכו משמים כל מי שהגה ליבו דבר טוב, וכל מי שפעל עם א-ל, לציין עשרים שנה לפטירתו של מו"ח זצ"ל ביום מכובד לנוער ולמבוגרים בכפר, ולהוציא לכבוד יום זה אסופה מדברי תורתו.

בשם משפחתו של מו"ח זצ"ל ברצוני להודות במיוחד לרב אליעזר שמחה וייס שליט"א ולר' יגאל זאבי הי"ו, שנצחו על המלאכה, על כל פועלם.

ישראל שריר

יהודה דויטשר

לזכרו של הרב שאול ישראלי זצ"ל, במלאת 20 שנה לפטירתו.

מסיבת הפרידה ממשפחת הרב ישראלי זצ"ל בשנת תשכ"ה, התקיימה בצריף פֶּחַצַר בית-הספר, שעמד כ-20 מטר מצריף בית הכנסת, שבו הוכתר הרב ישראלי, לרבו של כפר הרא"ה. כמה סמליות במעמד זה. הרב הוכתר בצריף ונפרד מהכפר בצריף, בהפרש של 28 שנים. ב"ה הכפר התפתח, נבנה בית-כנסת מפואר. נולדו בניו ובני בניו, לאותם חברים שבחרו את הרב, לרבו של הכפר.

כפר הרא"ה היה הראשון בין יישובי הפועל-המזרחי, שראה צורך במרא-דאתרא. היום הזה לזכרו של הרב, מתקיים בשנת שמיטה, והרי הרב הגיע לכפר בשנת שמיטה, ישר לתוך פעילות הילכתית לשנת השמיטה.

בקיץ 1939, כשנה לאחר שנת השמיטה. כאשר מוסדות איגוד המושבים של הפועל-המזרחי, ראו את פעולתו של הרב בכפר-הרא"ה בשנת השמיטה. הבינו את הצורך לאסוף את חברי המושבים, ובמיוחד אנשי חינוך, לכנס הסברה בראשות הרב ישראלי, שנערך בכפר. לאור הצלחתו של הכנס, הוחלט במוסדות המזרחי, להקים מרכז חינוכי חקלאי דתי. והוצע להקימו בשטח, שהיה שייך למזרחי העולמי ושמו של המרכז יקרא: ישיבה חקלאית של המזרחי העולמי, בראשותו של הרב ישראלי. שבהמשך הפכה לישיבת בני-עקיבא בכפר.

הקשר בין הרב ישראלי זצ"ל, לבין אבי יצחק דויטשר ז"ל, התחיל ב-1938. בדין תורה נגד ועד המושב בעוני ממון. הרב הבין מיד את הבעיה, כאשר חבר האגודה תובע את ועד האגודה. פסק הדין היה בעייתי, אך הסתיים כפי שאבי ציפה.

זכורים לי השיעורים, שהרב יסד עבור בני-הכפר, שלא המשיכו את לימודיהם העל-יסודיים, אלא עסקו בכפר בעבודות שונות. הרב דאג לקצת יידישקייט-יהדות לאותם נערים. בנוסף, השיחות שהרב נתן בערב שבת בסניף בני-עקיבא בכפר. והסיוורים, שערך בערב פסח במשקים, להורות הכנות לפסח.

ביום עזיבת משפחת הרב את הכפר, נקראתי אל ביתו, כדי לפרק ולנתק מכשירי-חשמל ואביזרים שונים. בהם נברשת גדולה. הרב אמר לי: הנברשת הזו שתלה אביך, האירה את הבית שנים רבות. ואני בא להורידה ומכבה את האור בבית הזה. אמרתי לרב, שתחסר לי מאד עזרתו ההילכתית הקשורה בעבודתי הטכנית, וקשורה להלכה כגון:

- א. התקנת מכונות החליבה החשמליות, והפעלתן בשבת.
- ב. שימוש במים מדודי שמש בשבת. היו לנו פגישות רבות בנושא. הרב רצה להבין איך פעילות החימום עובדת ע"י קרני השמש. האם הפעולה היא אב מלאכה או תולדה? ובסיום הרב פסק מתי ניתן להשתמש בשבת במים מהדוד ומתי אסור.
- ג. התקנת העירוב בכפר. הרב ליווה אותי עד גמר ההקמה על-ידי.
- ד. בעבודתי בטהרת המשפחה הבנתי, שהמקווה בכפר לא נמצא בתקן הנדרש, פניתי לרב, הוא הסביר לי המצב ופסק לקולא ולא לחומרא.

מעורבותו של הרב ישראלי זצ"ל, מורגשת עד היום בחיי יום יום בכפר.

תולדות הייו של הגאון הרב שאול ישראלי זצ"ל

מִרְן הַגְּאוֹן הַרְבֵּי שְׂאוּל יִשְׂרָאֵלִי נוֹלַד בְּכ"ה בְּתַמּוּז תַּרְס"ט בְּסְלוּצְק, רוֹסִיָּה הַלְּבָנָה, לְאָבִיו הַרְבֵּי בְּנִימִין אִיזְרָאֵלִיט, וְלֵאֲמוֹ הַרְבֵּנִית חוּה הִ"ד. הַרְבֵּי בְּנִימִין שִׁמַּשׁ כְּרַבָּה שֶׁל הָעִירָה קוֹיִדְנוֹב (שְׁעַל יַד מֵינְסְק), וְהִתְמַסֵּר לְשִׁקּוּמָה הַרוּחָנִי לְאַחַר מִלְחַמַת הָעוֹלָם הָרִאשׁוֹנָה. נִעְצַר עַל יְדֵי הַסּוֹבֵיטִים עַל כִּי לִימַד תּוֹרָה לְבְנֵי קְהִילָתוֹ, הוּגְלָה לְסִיבִיר וּמֵאִז אֲבָד עִמּוֹ הַקֶּשֶׁר. אֲמוֹ נִרְצַחָה עַל יְדֵי הַנָּאֲצִים ימ"ש. עֵקֶב הָאִיסוּר עַל לִימוּד הַתּוֹרָה, לִמַּד הַרְבֵּי יִשְׂרָאֵלִי בִישִׁיבוֹת מַחְתָּרִתוֹת שׁוֹנוֹת עַד שֶׁעָבַר לְמוֹסְקָבָה בְּכוּוֹנָה לְבִקֵּשׁ אִישׁוּר יְצִיאָה מְרוֹסִיָּה. לְאַחַר שְׁנֵדָחָה שׁוֹב וְשׁוֹב, הִתְיַעֵץ עִם עוֹד שְׁנַיִם מַחְבָּרָיו בְּרַבָּה שֶׁל מוֹסְקָבָה, הַרְבֵּי יַעֲקֹב קֶלְעֵמֶס זצ"ל, אִם לְהַבְרִיחַ אֶת הַגְּבוּל לְמִירוֹת סְכָנַת הַמוֹת שְׁבַדְבֵּר. הַרְבֵּי קֶלְעֵמֶס הִטִּיל גּוֹרֵל הַגֵּר"א וְהַפְּסוּק שְׁעֵלָה הִיָּה: "פָּנּוּ וְסַעֲוּ לָכֶם וּבּוֹאוּ הֵרֵאֵמוּרֵי... עַד הַנְּהַר הַגְּדוֹל נְהַר פְּרַת". בְּשָׁנַת תַּרצ"ג חָצָה הַרְבֵּי יִשְׂרָאֵלִי עִם חֲבָרָיו אֶת נְהַר פְּרַת הַקְּפוּא לְפּוֹלִין, נִתְפַּשׁ עַל יְדֵי הַפּוֹלְנִים שֶׁרָצוּ לְהַחֲזִירָם לְרוֹסִיָּה, אֹלָם נִיֶּצֶל וְעֵלָה אֶרֶצָה בְּשָׁנַת תַּרצ"ד בְּזָכוֹת סְרִטִּפִּירַט שֶׁשֶׁלַח לוֹ מִרְן הַרְאִי"ה קוֹק זצ"ל. כֹּאֵן לִמַּד בִּישִׁיבַת 'מֵרְכֹז הַרְבֵּי'. בְּשָׁנַת תַּרצ"ח נִבְחַר לְרַבּוֹ הָרִאשׁוֹן שֶׁל כֶּפֶר הַרְאִי"ה (הַמוֹשָׁב הָרִאשׁוֹן שְׁבַחַר לוֹ רַב), בְּתַנָּאִים חֲלוּצִיִּים קְשִׁים. כֹּאֵן הִתְעוֹרְרוּ בְּמִלּוּא חוֹמֵרְתָן וּמַעֲשִׂיּוֹת שְׂאֵלוֹת בְּהַלְכוֹת הַתּוֹלוֹת בְּאַרְץ - הַלְכוֹת שְׁמִיטָה, כְּלֵאִים וְאַף חֲלִיבָה בְּשַׁבַּת. כֹּאֵן חִיבַר אֶת סִפְרוֹ הָרִאשׁוֹן 'אַרְץ חֲמֵדָה' - "לְבִירוּרָה שֶׁל הַלְכָה וְלְהַדְרַכְתָּהּ בְּחַיִּים הַחֲקֵלֵאִים" (הוֹשֵׁל בְּיוֹם הַקָּמַת הַמְּדִינָה, יָצָא אֹר לְרִאשׁוֹנָה בְּשָׁנַת תַּש"ז), וּמִכֵּאֵן פִּעַל רְבוֹת לְהַטְמַעְתָּן שֶׁל הַלְכוֹת אֵלוֹ בְּהַתִּישְׁבוֹת הַדְּתִית כּוֹלָה. לְכֶפֶר הַרְאִי"ה הִגִּיעַ הַרְבֵּי יִשְׂרָאֵלִי בְּגִיל כ"ח, וְכ"ח שָׁנָה שֶׁרַת שֵׁם בְּקוֹדֶשׁ עַד שָׁנַת תַּשכ"ה. עַל פִּי חֲבָרֵי הַכֶּפֶר, 'הַפֶּךָ הוּא אוֹתָם לְכַמְעַט רַבָּנִים, וְהֵם כַּמְעַט הִפְכוּ אוֹתוֹ לְחֲקֵלֵאִי'.

בְּהִיוֹתוֹ בְּכֶפֶר הַרְאִי"ה עִסַק גַּם בְּלִימוּד לְנוֹעַר, תַּחֲלִילָה בִישִׁיבָה הַתִּיכּוֹנִית שֶׁהוֹקְמָה שֵׁם עַל יְדֵי הַרְבֵּי מִשֵּׁה צְבִי נְרִיָּה זצ"ל (שְׁעַל פִּי עֵדוֹתוֹ בַּחֵר בְּכֶפֶר הַרְאִי"ה בְּגִלָּל נּוֹכְחוֹתוֹ שֶׁל הַרְבֵּי יִשְׂרָאֵלִי בְּמִקּוֹם), לְאַחַר מִכֵּן בְּמַדְרֵשִׁית 'נְעַם' בְּפֶרְדֵּס חֲנָה, שֵׁם חִיבַר אֶת הַסֵּפֶר 'פְּרָקִים בְּמַחֲשַׁבַת יִשְׂרָאֵל' - "לְקַט מִקּוֹרוֹת לְבִירוּר עֵקְרֵי הַשְּׁקֵפַת הַיְהוּדוֹת" (מֵהַדוּרָה רִאשׁוֹנָה תַּש"ב), שְׁמִיסַד אֶת הַמַּקְצוּעַ בְּתוֹכְנִיּוֹת הַלִּימוּדִים וְהַפֶּךָ אוֹתוֹ לְמַקְצוּעַ הַנִּבְחָן בְּבַחֲנֵי הַבְּגָרוֹת.

בְּשָׁנַת תַּש"ט הוֹקֵם עַל מִרְפַּסַּת בֵּיתוֹ 'חֲבֵר הַרְבָּנִים שֶׁל הַפּוֹעֵל הַמְזַרְחִי', וְהוּא הִיָּה מִמְנַהֲיָיו שְׁנַיִם רְבוֹת. יִסַּד וּבִמְשַׁךְ י"ג שָׁנָה עֵרַךְ אֶת בְּטָאוֹנוֹ רַב הַהִשְׁפָּעָה שֶׁל חֲבֵר הַרְבָּנִים 'הַתּוֹרָה וְהַמְּדִינָה'. עֵיּוֹנָיו בְּמַסְגֵּרַת זֹו קוֹבְצוּ בְּסִפְרוֹ 'עִמּוּד הַיְמִינִי' - "בְּרִירוֹי הַלְכָה בְּעֵינֵי מְדִינָה, שׁו"ת וּבְאוּרֵי סוּגִיּוֹת בְּכִמָּה מַקְצוּעוֹת הַתּוֹרָה" (מֵהַדוּרָה רִאשׁוֹנָה תַּשכ"ו), הַמְהוּוֶה עַד הַיּוֹם סִפְרֵי הַיְסוּד לְנוֹשְׂאֵי תּוֹרָה וּמְדִינָה. יָזַם גַּם אֶת נּוֹסַח הַתְּפִילָּה לְיוֹם הָעֲצֵמָאוֹת, שֶׁהוֹגֵשׁ לְרַבָּנִים הָרִאשִׁים לְקִרְאָתָּ יוֹם הָעֲצֵמָאוֹת הָרִאשׁוֹן וְאוֹשֵׁר עַל יָדָם.

בשנת תשי"ג נבחר למועצה המורחבת של הרבנות הראשית לישראל, ובמשך שנים ארוכות היה חבר פעיל במועצה, ואף כיהן בתפקידים שונים מטעמה, ובמיוחד כאחראי על המחלקה למצוות התלויות בארץ. במסגרת זו הטמיע את קיום מצוות השמיטה בארץ כולה והפך את שמירת השמיטה לממלכתית (ראה 'בצאת שנה', בהוצאת היכל שלמה, תש"ך). ערך את הבטאון 'שנה בשנה' במשך מספר שנים.

בשנת תשכ"ה מונה לבית הדין הרבני הגדול (לערעורים), ועקב כך עזב את כפר הרא"ה. בבית הדין ישב במשך ט"ו שנה עד צאתו לגמלאות, והוציא מתחת ידו מאות פסקי דין, חלקם יסודיים ועקרוניים, אלו כונסו בספריו 'חוות בנימין' (תשנ"ב) ו'משפטי שאול' (תשנ"ז).

בשנת תשי"ט התבקש על ידי ראש ישיבת 'מרכז הרב' הרב צבי יהודה בכהן קוק זצ"ל לתת את השעור כללי בה, ומאז במשך ל"ו שנה, עד כחודשיים לפני פטירתו, התמיד בשיעורו השבועי. אלפי תלמידים היו בין מקבלי לקחו, חלקם רמ"ם וראשי ישיבות לעתיד. משנת תשמ"ב היה ראש הישיבה יחד עם הגאון הרב אברהם שפירא שליט"א. בתקופה זו מפורסמות היו שיחותיו ודרשותיו במיוחד בעצרות יום ירושלים (דרשת אלו כונסו בספר 'זה היום עשה ה' - דרשות ומאמרים ליום העצמאות וליום ירושלים',

הכולל תקליטור ובו שלוש משיחותיו, תשס"ג).

בשנת תשמ"ז הקים את מכון 'ארץ חמדה' ללמודי הדיינות, והיה נשיאו.

ערך את הבטאון 'ברקאי', והיה חבר במערכת 'דעת מקרא'.

היה ממעצבי דרכה וממנהיגיה הרוחניים של הציונות הדתית במשך קרוב לששים שנה. על פועלו הוענקו לו: פרס הרב קוק לספרות תורנית (תשי"ט), פרס הרב מימון (תשל"ב), פרס ח. מ. שפירא (תש"ן), ופרס ישראל לספרות תורנית (תשנ"ב).

נתבקש לישיבה של מעלה בי"ט סיון תשנ"ה.

על דמותו ופועלו ראה: 'גאון בתורה ובמידות' - 'פרקים לדרכו ולדמותו של מרן הגאון הרב שאול ישראלי זצ"ל', הוצאת 'ארז', תשנ"ט. וכן באנציקלופדיה לציונות דתית בהוצאת מוסד הרב קוק.

הרב שאול ישראלי ובת שבע

כתב הרבנות להכתרת הרב ישראלי

ההזמנה לטקס ההכתרה של הרב

ב"ה

הסתדרות הפועל תמורת בארץ ישראל
מושב כפר־הראה, עמק־חפר
חדרה, תבת־דאר 22

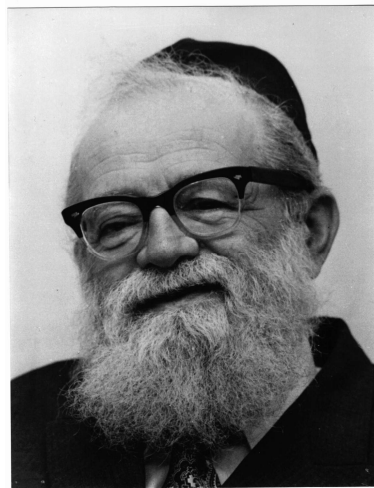
ה ז מ נ ה

הננו מתכבדים בזה להזמין את כב' לחגיגת־ההכתרה של **הרב שאול ישראלי** כרב במושבו – כפר־הראה. החגיגה תתקיים ביום החמישי, כ"ח בכסלו, ד' דחנוכה, בשעה 2 אחה"צ במושבו. אנו מקוים, שכב' יכבדנו בנוכחותו.

בכבוד רב

ועד המושב

נ. ב. אוסבוסיס של, אג"ר נוסטס, בכל חצי שעה ממלאכין, פה לכפר־הראה

הרב בן ציון קופלד שליט"א

ראש מכינת 'מגן שאול', יליד כפר הרא"ה

רבו של כפר הרא"ה

תרצ"ח - תשכ"ו

רב למושב

בחג החנוכה תרצ"ד נוסד בעמק חפר מושב דתי על ידי כעשרה חברי גרעין ב' של הפועל המזרחי, ויקרא 'כפר הרא"ה' על שמו של מרן הרב אברהם יצחק הכהן קוק זצ"ל. כבר מתחילת דרכם היה רצון החברים ברב, שידריך אותם מבחינה רוחנית והלכתית, יסייע בידי חקלאי המושב להתמודד עם שאלות הלכתיות הנובעות מהרצון לנהל את החיים החקלאיים על פי התורה, ויתרום תרומה מרכזית לעיצוב חיי הקהילה והחברה, כדי שיהיו אף הם לפי הדרכתה של התורה. היו כמה מועמדים לתפקיד, ובשנת תרצ"ח נבחר הרב שאול ישראלי זצ"ל, שהיה אז תלמיד ישיבת 'מרכז הרב', לכהן כרבו של המושב. התישבות חקלאית דתית באותן השנים היתה תופעה כמעט לא מוכרת, ועל כן מוטל היה על חברי המושב לעצב דפוסי התנהגות של חיים קהילתיים ודתיים, שטרם עוצבו לפנייהם. גם דפוסיים של רבנות במושב דתי טרם עוצבו לפני כן, והרב ישראלי היה מהראשונים שעיצב סוג כזה של רבנות. המודל הזה של רבנות הפך להיות כעבור כמה עשרות שנים למודל של רבנות בהתישבות הדתית כולה. כל הדור השני של המושב, שאני נמנה עם צעיריו, גדל לאורה של האישיות הזו והושפע ממנה מאוד מהבחינה הדתית ומהבחינה הציבורית. לא היה במושב נושא דתי, חברתי, ציבורי או חינוכי שלא ניכרה בו טביעת אצבעותיו של הרב שאול ישראלי זצ"ל.

מצוות התלויות בארץ

בשנותיו הראשונות של כפר הרא"ה, חקלאי דתי היה תופעה חדשה באופן יחסי, וטרם נצבר מספיק נסיון להתמודדות עם כל הנושאים ההלכתיים בחקלאות. הרב ישראלי היה מראשוני הרבנים שהיו צריכים להתמודד ישירות עם בעיות הלכתיות סבוכות בחקלאות המודרנית.

המצוות התלויות בארץ הפכו מהלכות שבתאוריה להלכה שבמעשה. משאלות שעיקרן שאלות של צרכנים, הפכו הן לשאלות של חקלאים. לדוגמא, הקונה כמות זעירה של פירות לצורך משפחתו, גם תרומת המעשר שלו היא מזערית והנחתה במקום מסתור עד

שתרקב קלה היא, אך היכן מניחים מאות ואלפי ק"ג של חיטים שהופרשו כתרומת מעשר, או שמא ניתן למוסרם לכהן למאכל בהמותיו. הלכות ערלה וכלאיים, הנובעות מקיום משק מודרני על פי ההלכה, הפכו אף הן לשאלות שגרתיות.

בחקלאות המודרנית מקובל שמחליפים מפעם לפעם את זני הפירות שמגדלים העצים בהתאם לדרישות שוק הצרכנים. לצורך החלפת זני העצים היו גודעים את העץ קרוב מאוד לקרקע צמיחתו, מרכיבים על הגדם הרכבת ראש, או ממתינים לצמיחת ענפים דקים מהגדם ומרכיבים עליהם הרכבת עיין. בשיטה זו מתעוררת השאלה, מהו גובהו המינימלי של הגדם מהקרקע המאפשר לראות בנטיעה הזו את המשכה של הנטיעה הקודמת, ולא להתיחס אליו כנטיעה חדשה. (עיין עמוד הימיני סי' כח ענייני הכלאיים הפכו אף הם לשאלות יום יומיות. סוג של מספוא שגידלו לצורך האכלת הפרות היה עשב הבקיה. סוג הבקיה היחיד שהיה מוכר בשנים הראשונות של הכפר היה בקיה מטפסת, שבטבעה גדלה כאשר היא רובצת על הקרקע. רביצת הבקיה על הקרקע מנעה כמעט לחלוטין את אפשרות קצירתה בחרמשים או במקצרות ממונעות. הפתרון שהיה מקובל בחקלאות העולמית היה לזרוע את זרעי הבקיה במפולת יד כשהם מעורבים בזרעי שיבולת, כך שגבעוליה הזקופים של השיבולת יהוו משענת איתנה לצמיחה זקופת קומה של הבקיה, שתאפשר לקצורם כאחד. הרב ישראלי התיר זריעה זו בצורה מיוחדת, וראה בארץ חמדה - כלאיים (ח"ב סי' י"ב).

שאלת הכלאיים בצומח היתה גם בהרכבת זנים שונים בעצים ובמטעים. הרב היה צריך להכיר את זני העצים השונים ולפסוק מתי מדובר בהרכבת מין במינו, ומתי בהרכבת מין בשאינו מינו. המטעים העיקריים שניטעו בכפר הרא"ה היו מטעי הדרים. שיטת הנטיעה היתה שתחילה היו שותלים סוג הדרים פראי, שפירותיו כמעט אינם נאכלים, אך עמיד בפני מחלות. על שתיל ההדרים הפראי, היו מרכיבים בהרכבת עיין את הזנים המתורבתים. הרב ישראלי היה צריך לפסוק מתי ההרכבה אינה כלאיים ועל כן מותרת, ומתי יש בה כלאיים ועל כן היא אסורה. שיטתו היתה לקבוע על פי טעימת הפירות (ארץ חמדה - כלאיים מדור ג').

בעיסוקו במצוות התלויות בארץ, יצא הרב אל השדות כדי להכיר את הדברים במישרים, באופן בלתי אמצעי ותוך כדי שיתוף פעולה עם תחנת הנסיונות בחקלאות שברחובות. במשך השנים הפך הרב ישראלי לאחד המומחים הגדולים לגבי המצוות התלויות בארץ. ספרו 'ארץ חמדה', העוסק במצוות התלויות בארץ, היה תולדה של העסוק והפסיקה בנושאים אלו בכפר.

הרב ישראלי היה צריך להתמודד, לא רק עם ההלכות התלויות בארץ, כי אם גם עם שאלות הלכתיות הקשורות בניהול המשק החי על פי התורה. שאלות כמו כיצד חולבים בשבת, כאשר טרם עלה על הדעת שקיימת אפשרות לחלוב בעזרת מכונת חליבה יעודית, או כמו כיצד האכלת הפרות והעופות בשבת, או אם מותר או אסור לאסוף

מהלול את הביצים שהוטלו בשבת, שהשארתי בלול תגרום לאחוז גבוה יותר שיסדקו או ישברו ולא יוכלו לשווקם (עמוד הימיני ס' כד וכו).

בראיון לעיתון 'הצפה' מ"ח ניסן תשמ"ג סיפר הרב:

"מהיום הראשון הוצפתי בשאלות חקלאיות. איך לסדר חליבה בשבת. מה עם הפרשת תרומות ומעשרות. איך פותרים בעיות כלאיים בהרכבות, בזריעה בהזרעה - כל אלה שאלות שרבני חו"ל ורבני הערים לא נדרשו להתמודד עמם ובכפר הרא"ה הם הצריכו דיון וליבון, שקלא וטריא הלכתי יום יומי. הנהגתי שיעורים מיוחדים לנושאים החקלאיים ורוב בני הכפר השתתפו בהם בהתעניינות גדולה".

עצובו של אורח החיים בכפר

במקביל להתמודדות עם השאלות ההלכתיות היה צריך הרב ישראלי לעצב גם דפוסים של חיים קהילתיים תורניים. בהגיעו לכפר הוא מצא במושב חלוצים דתיים בעלי מוטיבציה ערכית גבוהה, אך מארצות מוצא שונות ובעלי הבדלים מנטליים ותרבותיים. הרב ראה את תפקידו, לא רק בתחום הדתי המצומצם, אלא אף בגיבושה של הקהילה. הוא היה זה שעיצב במושב דפוסים ציבוריים לקביעת עיתים לתורה, ולמיטב ידיעתי, הוא היה גם הגורם לכך שרוב בני הדור הראשון יסיימו או כמעט יסיימו ש"ס בבלי, לא בקצב של 'דף יומי', אלא - בהספקים יומיים יותר קטנים, אך בעיון הרבה יותר מעמיק.

שני מסלולים של לימוד ש"ס התקיימו במושב. מסכת אחת שנלמדה בשבת בבקר מיד לאחר תפילת שחרית של המניין השני, ומסכת אחרת שנלמדה כמעט בכל ערב מיד לאחר תפילת ערבית. השיעור היומי בתלמוד בבלי לא יכול היה להתקיים ממש בכל ערב, כי מלבד היותו הרב של המושב, היה הרב צריך לעסוק במקביל גם בעריכת חופה וקידושין כמעט בכל הישובים והקיבוצים שבאיזור, ולעיתים נאלץ משום כך לוותר על השיעור היומי. כמו כן עסק הרב בהוראת מחשבת ישראל במדרשיית נועם אשר בפרדס חנה, ואף הכין לשם כך את הספר 'פרקים במחשבת ישראל', כתכנית הלימודים המומלצת לתלמיד בישיבה התיכונית. לעיתים גם הוראת מקצוע זה אילצה אותו לוותר על השיעור היומי פעם או פעמיים במהלך השבוע.

שני המסלולים של לימוד הש"ס הבבלי לחברי המושב הקיפו כמעט את כל חברי המושב מהדור הראשון, כאשר בשיעור שהתקיים בשבתות השתתפו כמעט כל החברים, ואף מאלו שהתפללו במניין הראשון היו שחזרו לבית הכנסת כדי להשתתף בשיעור הזה, ואילו בשיעור שהתקיים בימי החול היו קצת פחות משתתפים, אך גם בשיעור הזה השתתפו רבים מהחברים. אני זוכר את אבי ז"ל מפסיק לעיתים באמצע חליבת הערב, נכנס במהירות הביתה, מחליף את בגדיו בחטף וממהר להגיע לשיעור היומי, שהיה חבל לו מאוד להפסידו. אבא ז"ל היה אומר שאחת ההנאות בשיעור היתה להקשות על הרב קושיא במהלך השיעור ולקבל עליה תשובה טובה. מלבד השיעורים בתלמוד בבלי, בשני המסלולים הנזכרים, היה הרב מעביר שיעור במשניות בין תפילת מנחה לתפילת ערבית בכל יום, ובשבת לפני תפילת מנחה שיעור ברמב"ם או במשנה ברורה.

כשהרב ישראלי הגיע לכפר הרא"ה, ארבע שנים לאחר הקמת המושב, עלתה השאלה בדבר נוסח התפילה הקבוע של המושב. הרב שאל מה היה נוסח התפילה של עשרת הראשונים שעלו על הקרקע, ונענה שתפילתם היתה כנוסח ספרד. באותו הזמן פסק הרב וקבע שנוסח התפילה יהיה נוסח ספרד, אעפ"י שבינו לבין עצמו הקפיד להמשיך להתפלל כנוסח אבותיו, נוסח אשכנז.

הרב ישראלי היה מעורה ופעיל גם בנושאים החברתיים והרבה פעמים טיפל הרב בבעיות של שלום בית. כמעט כל הבעיות הממוניות והחברתיות שבין חברי המושב, הובאו לבירור לפני הרב כדי שיכריע בהם על פי דעת תורה. לא ידוע לי אפילו על סיכסוך אחד בין חברי המושב, שהגיע לבית משפט כלשהוא מחוץ למושב.

בהיותי כבן אחת עשרה, היה אבי ז"ל מעוניין להחליף חלקת שדה שלו, שאדמתה התאימה לשתילת פרדס, בחלקת שדה אחרת, שאדמתה התאימה לזריעת מספוא. אבי בא לידי הסכמה על ההחלפה עם אחד מחברי המושב, שמיד לאחר הסיכום החל להכשיר את הקרקע שקיבל מאבי לצורך שתילת הפרדס. כשהבחין בכך חבר אחר מהמושב, ששדהו היה סמוך לשדה הנזכר, הגיש תביעה לרב ישראלי, ודרש שאבי ז"ל יבצע איתו את ההחלפה. התקיים בירור אצל הרב ישראלי, והרב הורה לבטל את ההסכם הקיים ולבצע את ההחלפה עם התובע, שהוא בעל חלקת השדה הסמוכה. דין זה נפסק על פי דין הגמרא המכונה: 'דינא דבר מיצרא', שעל פיו שכן של מקרקעין מסויים קודם לכל אדם לעניין קניית המקרקעין, אם הוא מציע לשכנו המוכר בדיוק את אותם תנאי המקח שמציע הקונה האחר.

כילד התליתי לאבא ז"ל כמה פעמים לפני חג הפסח, כאשר הלך אל הרב למכור את החמץ. באותה ההזדמנות היה אבא ז"ל מוכר גם את המבכירות שברפתו לרב כדי שימכרם לגוי. כך שאם יוולד בכור זכר, תהיה לידתו כאשר אמו המבכירה ברשות הגוי, ולא נצטרך לשלוח אותו למרעה עד שיפול בו מום ויצא לחולין.

עוד זוכר אני את עצמי כילד הולך מספר פעמים בשבוע בשליחותה של אמא ז"ל לשאול את הרב על כשרותה של תרנגולת. רוב התרנגולות שהבאנו אל שוחט הכפר, היו כאלה שאבא יעד אותן לשחיטה מפני שניכר עליהן שאינן בקו הבריאות. על פי רוב, לאחר שאמא ז"ל מרטה את נוצתן ופתחה את גופן, היתה מזהה באחד מאבריהן הפנימיים שיש מקום לשאלת רב על כשרותן.

תמיד כשהגעתי לביתו, היה הרב יושב בחדרו ועוסק בלימודו. הרבנית שתחיה היתה מקבלת את פני במאור פנים, בהראותה שמחה רבה לארח אותי, ומיד היתה קוראת לרב שיצא לענות לשאלתי. היחס הלבבי והאוהב של הרב והרבנית לחברי המושב לבניו ולבנותיו לא פסק לעולם. עד ליומו האחרון של הרב ישראלי, כאשר יצא לי להיפגש אתו או עם הרבנית שתחיה, תמיד היתה הפגישה בשמחה רבה ובמאור פנים.

לתוכנם של ימים

הרב שאול ישראלי התברך בכשרון נאום ודיבור מאוד מיוחד. כל דרשה שלו וכל שיעור או שיחה היו מרתקים. בכל שבת שבירכו בה והכריזו בה על ראש חדש, היה הרב דורש

לאחר קריאת התורה. דרשתו היתה בנויה מעשה אומן ומנוסחת להפליא, וזאת בעל פה בלי שום דף כתוב. בדרשתו שילב הרב דברי תורה, אקטואליה והתיחסות לאירועים ולתהליכים שקורים בחברה הישראלית, בפוליטיקה הישראלית ובחיי המושב. תוכן הדברים וסגנונם, ואפילו הניגון שליווה את דבריו, היו ערבים ונעימים לאזני השומעים. עד היום מצלצלת באוזני מתיקותה של המנגינה שבה קידש בכל שבת בבקר על היין לפני שיעורו בגמרא, היא המנגינה בה ערך לי חופה וקידושין, והיא מנגינת דרשותיו ושיעוריו. המנגינה שבה ערך את הקידוש בכל שבת בבקר, הפכה במשך הזמן להיות המנגינה של אותו הקידוש בהרבה מבתי החברים במושב.

מלבד דרשותיו בכל שבת שבה בירכו והכריזו על ראש חדש, וכמובן בכל אירוע של שמחה או חס ושלום של צער, בחתונות בבריתות בחגיגות בר מצווה ובימי העצמאות מזה, ולהבדיל בהספדים מזה, היה הרב דורש דרשה גדולה ומרכזית בשתי שבתות בשנה. בשבת שובה ובשבת הגדול. שתי הדרשות האלה היו מעשה מרכבה למדני מעמיק ביותר.

נושא השיעור בשבת הגדול היה על פי רוב קשור בענייני הלכה של פסח ובשבת שובה בענייני הלכה של תשובה. עיקר הדרשה ורובה היה שיעור מעמיק ולמדני לציבור השומעים, בסיומה התיחס הרב לשאלות הלכתיות מעשיות, ולעיתים הוסיף שיחה בענייני חברה ומוסר, אקטואליה בציבוריות או בפוליטיקה הישראלית. כיומיים לפני הדרשה תלה הרב על לוח המודעות מראי מקומות לקראת השיעור, כדי שהחברים המעוניינים בכך יוכלו להתכונן לקראתו. אף על פי שרוב הדרשה היה שיעור למדני מעמיק שלא היה שווה לכל נפש, בית הכנסת היה מלא מפה לפה, והיתה דממה מוחלטת במשך כל זמן הדרשה. הבאים לשמוע את הדרשה היו כמעט כל תושבי המושב, מנער ועד זקן, והרבה אף מהטף והנשים.

פעמיים בשנה נתן הרב ישראלי שיחה בסניף בני עקיבא לחבריה ב', בחג הראשון של פסח ובחג הראשון של סוכות. השיחה התקיימה בשעות אחר הצהריים המאוחרות של החג לאחר תפילת המנחה.

אחת השיחות נחרטה בזכרוני. השיחה היתה בחג הסוכות תשכ"ה. בשיחה דיבר הרב על כך שאחת הסיבות לקריאת קהלת בסוכות היא כדי לטעת באדם התיחסות נכונה לענייני העולם הזה. דוקא בסוכות, שהוא חג האסיף, יש צורך בבירור הזה. האדם הרואה את יבולו החקלאי ושמח בו, צריך לדעת שאין יתרון לאדם בכל עמלו שיעמול תחת השמש. אם יזכור האדם את הפסוק האחרון שבקהלת: "סוף דבר הכל נשמע את האלהים ירא ואת מצוותיו שמור כי זה כל האדם", אם ידע האדם שמגמת הכל הוא רק במה שלמעלה מן השמש, אז יהיה יתרון בעמלו, גם במה שיעמול תחת השמש.

כבוד והערכה

מעמדו כרב במושב היה ללא עוררין. ההערכה הרבה והאהבה הרבה שהציבור רכש לו, קשה לתארם. הציבור העריך מאוד את הרמה התורנית הגבוהה שלו, את המסירות שלו לחברי המושב, ואת ההשקעה הרבה שהוא השקיע בחיים התורניים, הרוחניים

והחברתיים של המושב. כאשר הרב היה עובר היו הילדים ואף המבוגרים מפנים לו מקום מתוך יראת כבוד, כדי שיוכל לעבור בנקל, מראהו כשהיה הולך לבית הכנסת או חוזר ממנו לביתו, כשהוא לבדו, או כשהוא מלווה בשכניו, נחרטו היטב בזכרונם של כל בני המושב כדבר מרשים ביותר.

כל שנה בשמחת תורה הוכתר הרב כחתן תורה. המסיבה שנערכה לכבודו בחצר בית הכנסת בשעות אחר הצהריים המאוחרות של החג היו תמיד בבחינת: "ברוב עם הדרך מלך". כמעט כל הציבור בא כדי להשתתף בשמחתו של הרב ולשמוע את הדברים שיא לכבוד המקום, לכבוד התורה ולכבודו של החג והקהל.

בפורים כמעט כל חברי המושב שלחו לרב משלוח מנות. אני זוכר את עצמי הולך בפורים במשך שנים רבות בשליחות הורי כדי להביא לרב ולרבנית משלוח מנות. היתה זו חויה מיוחדת במינה לראות את הרבנית שתחיה מנצחת על המלאכה. לאחר שקיבלה את הבאים במאור פנים ובברכת "ברוך הבא" רחבה ולאחר שהודתה על המשלוח, היתה נחפזת לערוך את המגש מחדש כדי להחזיר לשולח כגמולו. ומפני שכמעט כל חברי המושב הביאו "משלוח מנות" היתה הרבנית עסוקה רובו של היום בקבלת המשלוחים ובהחזרה של משלוחים אחרים. לאחר שעבר רובו של יום הפורים ונסתיים העיסוק במשלוח המנות, ערכה הרבנית את חדר האורחים, שהיה בעצם חדר הלימוד של הרב, לקראת הערב. לפנות ערב באו הרבה חברים להמשיך את סעודת הפורים בבית הרב, לשתות ולשמוח בצוותא.

עוד אירוע שהתקיים בכל שנה בביתו של הרב היה בליל שביעי של פסח. רבים מחברי המושב היו באים לאחר שסיימו את סעודת החג בביתם לכוסית של יין בצוותא ולשיר את שירת הים פסוק בפסוק בניגון שהביא הרב ישראלי מהרב חרל"פ זצ"ל רבו.

הרב ישראלי הזדהה באופן מלא עם האידיאליזם החלוצי של חברי המושב, עם אורח חייהם ועם ההשקפה הציונית של ציבור המתישבים בהתיישבות הדתית של הפועל המזרחי.

כך כתב בהקדמתו לספרו 'ארץ חמדה':

"כאבני חן נוצצות מתנוססים ישובי 'תורה ועבודה' בהתיישבות החקלאית בארץ ישראל. משובצים הם בתוך מסגרת החוקה השומרת על אחדות ציבור זה כגוף מלוכד שומר תורה ומצווה ומעוטרים בנוגה - תפארת של הנהנים מיגיע כפיהם. כאן הולכים ונוצרים התנאים למימושן של כל המצוות כולם. כאן נעשה הנסיון להחיות את הטיפוס האידיאלי של איכר יהודי, של עם שבשדות."

בצעירותי הלכו וקמו עוד קהילות של בוגרי הכפר, וגם אחרים, שעיצבו את קהילתם כהעתקה של אופי הקהילה בכפר הרא"ה, כפי שעוצבה ע"י הרב.

פרידה

בחנוכה תשכ"ו נערכה לרב ישראלי מסיבת פרידה, מכיון שהוצרך לעזוב את צאן מרעיתו חברי המושב ולעבור להתגורר בירושלים. כך מתאר הרב את רגשותיו באותה המסיבה:

"מבחינה אישית מתרוצצים בי רגשות מעורבים, אני מרגיש יותר מהמסובים כאן את משמעות הבחינה של 'לך-לך'. למרות המתח וחדות האחריות כלפי התפקיד הנוכחי ידוע לכלכם שלא עשיתי שום שתדלנות לקבל את זה, חשבתי תמיד להמשיך עם הציבור כאן. אך לא תמיד אנחנו מתוים את דרכינו. ודאי שאין כאן נתוק קשרים. דברנו בשמחת תורה, שתוכן מאמר חז"ל "קשה עלי פרידתכם" פרושו לקבע את הקשרים הפנימיים הממשיכים להיות קיימים גם כשכלפי חוץ כביכול ישנה פרידה".

מסיבה זו היתה פרידה גם מרופא הכפר ד"ר אוסטרוויל ז"ל, שפרש אף הוא לגמלאות מעבודתו. זכורני שהרב, אשר נבחר ליצג בדבריו לחברי המושב את שני חתני המסיבה, הרב והרופא, אמר אז שיש מכנה משותף אחד לשניהם, והוא שלשניהם אסור לקבל משכורת וכל אשר הותר להם לקבל חלף עבודתם אינו כשכר עמלם, אלא כשכר בטלה. מדבריו באותה המסיבה אפשר ללמוד הרבה על רמת הזדהותו עם דרכם של חברי המושב, על האופן שבו ראה את תפקידם ומגמתם:

"הצבא היהודי צריך להיות ספוג באוירה קדושה. המלכות היהודית צריכה להיות ספוגת תורה, והמלך היהודי נצטוו להגות בה כל ימי חייו. אנחנו לא מכירים בין תחום נבדל באופן מוחלט בין האחד לשני. אין חול אלא זה שיונק מהקדושה ואף הקדושה יונקת מששת ימי המעשה. האדם גומר מה שהקב"ה לא גמר במעשי בראשית, במעשי החרושה והזריעה. עבודת המעשה וטפוח יחסי חברה הדדיים אצלנו הכל דברים שבקדושה.

זהו הדבר שהכפר נושא את עצמו אליו. אם יש משהו מיוחד בכפרינו, הרי זהו הרצון שלא יהיה העתקה של סתם כפר או קבוץ גרידא, כפר הרא"ה שנשא עליו את שם ה' ברבים, שאף להקמת מלכות ישראל, שלא תהיה הפרדה בין קודש לחול, שגם חיי המעשה והיחסים החברתיים לא ינקו משדות נכר. וזה היה גם הכוון שלי כשירדתי מירושלים למקום הזה. היה זה מקום בלתי מפותח מבחינה חמרית, אך תיכף ומיד נמשכתי אל הציבור הצנוע אשר לא שאף להישגים חומריים כשלעצמם, אלא שאף לבנות כפר לדוגמא שיהיה בו מכל הטוב ומכל הנאצל ולכן - 'וילכו שניהם יחדיו'.

היה רצון של פעולה משותפת. הרבנות עוסקת בתחום מסויים, הרב צריך להשלים את אשר החבר איננו יכול למלא, כאדם שתורתו אומנותו, בעוד שהחבר לא יכול אלא לגזול מזמנו ולקבוע עיתים לתורה. המגמה היתה שלא תהיה הפרדה, רק הבדל תפקידים והליכה משותפת לקראת מלכות 'דוד משיחא'".

הרב שאול ישראלי

המושב הדתי בעיניהם של מורי ההוראה וההלכה

(ה'צופה', י"ח ניסן תשמ"ג, במלאת חמשים שנה לכפר הרא"ה)

...כשם ששילוב חקלאות מודרנית בארץ ישראל בחיים של קיום מצוות היווה חידוש מהותי שהצריך הרבה מאמץ, לבטים וחיבוטי נשמה לראשוני הכפר ולאורך כל חמישים השנים שעברו מאז עלו על הקרקע - כך גם משרת הרבנות בתנאים החדשים הללו היתה תפקיד בעל משמעות חלוצית שהצריך מן הנושא בו מאמץ רוחני, חינוכי ומחשבתי כביר. למזלם של בני הכפר - בחרו היטב, בחרו בהשראה דלעילא, וראשון רבניהם, מי שעיצב את התפקיד לכל הבאים אחריו, היה הרב שאול ישראלי.

מספר הרב ישראלי: "רב בהתישבות חקלאית לא היה דבר מובן מאליו בימיו הראשונים של הפועל המזרחי. כשנתבקשתי על ידי אנשי כפר הרא"ה לכהן כרבם ובאתי אליהם, מצאתי חבורה של אנשים, שאמנם איחד אותם הרעיון החלוצי הדתי, אבל הפריד ביניהם המוצא, המנהג ואורח התפילה. באו אל הכפר אנשים מכל קצוות אירופה, החלו לעבוד בעבודה פיזית קשה, שלא הורגלו בה ושדרשה את רוב כוחותיהם - ואתה לך וגבש מהם קהילה חדשה, מאוחדת, המקבלת את מרות התורה...

קבעתי לי כקו מנחה את דברי הרב קוק: "לחדש את הישן ולקדש את החדש", אבל בגוון שהתאים לזמן ולמקום. היינו, לשמור את הישן ולטהר את החדש. היה ברור שתפקידו של רב במקום כזה הוא להיות המלט המחבר בין חבר לחבר, ובין כל החברים לתורת ישראל. שלא כל אחד יטען, כך אני רוצה להתפלל, או כך קיבלתי מאבותי. אחרי מאמץ לא קל, שיעורים, שיחות שכנוע, שנמשכו כל שעות היממה, הצלחתי סוף סוף לקבוע נוסח תפילה ולהשליט את מרות התורה.

הקושי היה כפול לא רק כלפי פנים, בגלל המנהגים השונים והמוצא המגוון, אלא גם כלפי חוץ. הקיפו אותנו באותם ימים מסביב קיבוצים וכפרים שמאלניים, שאנשיהם מלעיגים על כל הקדוש לנו. לא רק מלעיגים, אלא ממש לוחמים בנו מלחמה אידיאולוגית. היינו צריכים, בתוך הכפר, לגבש אם כן הכרה עצמית יהודית חזקה מאוד כדי לעמוד כנגדם. מצד שני, הרי לא חיינו בגיטו ולא הסתגרנו, שיתפנו פעולה ושיתפנו גורל בהרבה תחומים של חיינו: בהגנה, בעבודה עברית, בדאגה לבריאות, בהטבת הקרקע - יום יום היו פגישות, ויום יום נאלץ חבר הכפר להתמודד עם הלגלוג ועם החילוניות.

על זה יש להוסיף את הראשוניות שבהקמת כל מוסד ומוסד דתי או ציבורי בכפר. מאבק על הקמת בית כנסת, על הקמת מקווה, לדאוג לסדר בית ספר דתי, לטפח הווי שבת וחג, לשכנע את הציבור לוותר על ריקודים משותפים, שהיו נהוגים אז בקרב החלוצים - חיים מלאי חידוש ומאמץ.

שאלה: האם עבודת הקרקע לא דרשה מן הרב התמודדות כשלעצמה?

איזו שאלה! מהיום הראשון הוצפתי בשאלות חקלאיות. איך לסדר חליבה בשבת. מה עם הפרשת תרומות ומעשרות. איך פותרים בעיות כלאיים בהרכבות, בזריעה בהזרעה - כל אלה שאלות שרבני חו"ל ורבני הערים לא נדרשו להתמודד עמם, ובכפר הרא"ה הם הצריכו דיון וליבון, שקלא וטריא הלכתי יום יומי. הנהגתי שיעורים מיוחדים לנושאים החקלאיים, ורוב בני הכפר השתתפו בהם בהתעניינות גדולה.

אחר כך - הגיעו חגים וחגיגות, וגם הם דרשו עיצוב אחר, עיצוב של חיי אדמה. איך לדאוג להווי שבת שישא אופי יהודי מסורתי, איך לחגוג את יום העצמאות. בכפר הרא"ה חידשנו מנהגי תפילה וסעודת חג, שמשכו אל הכפר מאות ואלפי חוגגים מכל הארץ, הבאים הושפעו מן ההוי שלנו והפיצוהו הלאה. אפשר לומר, שאופיו של יום העצמאות בכל חוגי היהדות הדתית הלאומית, מן הכפר הוא לקוח.

גם על הסביבה הישירה השפענו. ואם כפר הרא"ה מוקף היום ישובים מסורתיים, כמו חיבת ציון או ישובי התימנים - בזכות הדוגמה האישית של הכפר הינם כאלה, ולא נסחפו...

נו, ועם הדור השני - קמו עסקנים דתיים, שגיבשו כפרים אחרים ברוח כפר הרא"ה. וגדלו הנכדים, שהלכו להתנחלויות, וקמו שלוחות לשיבת הכפר, שעיצבה גם היא טיפוס חדש של ישיבה ארץ ישראלית, עד שניתן לומר, שכל אורח החיים שעוצב במקום שימש דגם ואב טיפוס והשראה כללית לכל הציבור בארץ ישראל.

שתי דוגמאות לעבודה שלנו:

א. המגע ההדוק עם תנועת העבודה ורעיונות העבודה הסוציאליסטית הניעו אותי לחנך את קהילת הכפר לגלות את הגוון היהודי של העבודה. את תפיסת חיי העבודה על פי ההלכה, ולהוכיח שהשקפת עולמה של היהדות, החובקת זרועות עולם, מספקת בסיס תאורטי, העולה הרבה ומקדים הרבה את כל התורות החברתיות המודרניות.

ב. הצורך להכניס לתלם, בעבודה יום יומית לא פשוטה, את הפרהסיה בכפר, למרות הדרישות הבווערות של משק החי והשדות, הצליח בע"ה, ושבת בכפר היתה דבר נפלא. ילדינו קלטו את ההווי והאווירה במלואם וללא כל השפעה זרה. הם פשוט לא ידעו שום צורת חיים אחרת. עד כדי כך הצלחנו, שכאשר בכביש הראשי העובר לצד הכפר היתה בתי רואה מכוניות רבות נוסעות הלוך ושוב, היתה אומרת לי בדאגה: אוי לי, כל כך הרבה חולים יש בישובים השכנים שלנו... הרי לרגע לא העלתה בדעתה שאנשים נוסעים בשבת, אלא אם זהו צורך פקוח נפש להצלת חולה שמעבירים לבית החולים...

בכפר הרא"ה הוכחנו שאין סתירה בין תורה לחיי עבודה וחקלאות, אלא להיפך - התורה ממריצה את האדם להריצות כפיים. הוכחנו, שחיי תורה ועבודה יוצרים דגם חברתי טהור

ויפה. ובחמישים השנים מאז הקמתו - הוכחנו גם שיש ליצירה זו המשכיות. יש דור שני, יש דור שלישי. יש מושבים וכפרים אחרים הניזונים מהדוגמא ולומדים ממנה, ובזאת גדולת הכפר וייחודו...".

הרב דב ליאור: באתי לכפר הרא"ה בשנת תשכ"ו מתוך עולמה של תורה, ומצאתי כר נרחב ליישומה של תורה. מצאתי קהילה מחונכת למופת. ומה הפלא, שהרי זכיתי להנות ממה שפעל במקום קודמי הגדול הרב שאול ישראלי - בני הכפר היו רגילים לשאול שאלות בהלכה, התייעצו בכל קושי הנוגע לעבודתם בחקלאות, ומה שמרחיב את הדעת עוד יותר - קבלו את פסקו של הרב בלי הסתייגות או ויכוח.

נוח לרב לכהן בכפר הרא"ה מאשר בקיבוץ או בשכונה עירונית. הבסיס האידיאולוגי החזק ליכד את השורות. היה דרך ארץ למוסד הרבנות, היה צמאון לדבר התורה, ולמרות שבגלל עול העבודה הקשה לא כולם באו לשיעורי התורה, בעקרון הלמוד היה מקובל על כל הגילאים וכל השכבות. ראיתי שם מאמץ כן, אמיתי ועקבי ליישם את רעיון תורה ועבודה או תורה בעבודה. עשר שנותי בכפר, מתשכ"ו עד תשל"ו היו לי שנים יפות.

הרב שאול ישראלי

להנחת מבנה קבע לבית הספר

(תש"ד כנראה)

תכנו של יובל, שבו העבר כולו, העבר שכרגיל הולך ונדחה, הולך ונשכח, מתגלגל מצטרף ומתעורר בזכרוננו על מעלותיו ומורדותיו, על אורותיו וצלליו, ומתגלה לפנינו כהוי' אחת שלמה ואחידה.

סיום זה הנהו גם יחד מעין סיום של תקופה בחיי הכפר - תקופת הבראשית. תקופת הארעי והנדודים בתוך מקום הקביעות עצמו. כמה גלויות גלה, כמה גלגולים התגלגל. מורים שונים התחלפו בו, שיטות שונות של הרכבי לימוד נתנסו בו, ורק עכשו שהננו עומדים בהנחת היסודות של בנין קבע לבי"ס, והנה מחזור זה גמר את לימודיו. כנראה כך גורלו, להתחנך על יסודות הבלתי יציב, המשתנה ומתהווה.

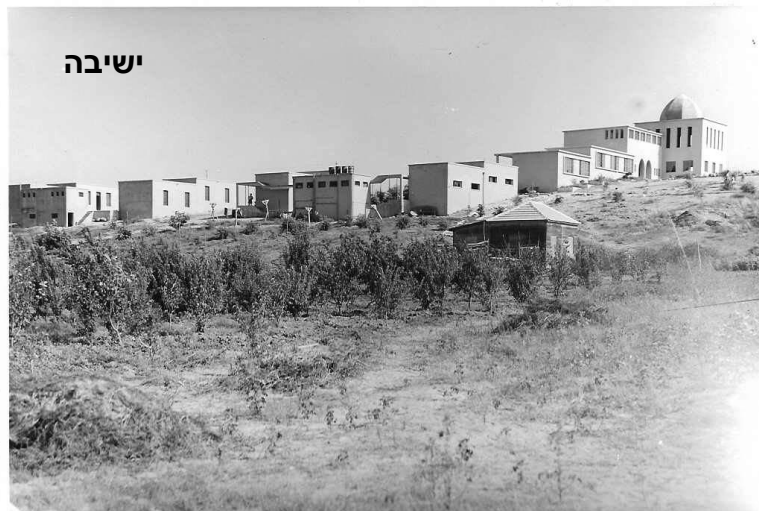
ואף מצד אחד ודאי שנדודים אלה השתקפו לא לטובה במצב הלימודים. כי אינו דומה הלומד בבי"ס מודרני ומסודר ללומד במקום בלתי קבוע ומשתנה, מ"מ גם דבר זה יש בו מהחיוב, והננו צריכים להדגיש אותו במיוחד.

כי על כן רק באופן זה עומדים הילדים על טיבם של חיים המתחדשים. כיצד קשה ההתחלה וכיצד קשה ההמשך. אלה אשר הכל ניתן להם בקנה, המשכימים ומוצאים את הכל מוכן לפנייהם, הם לא ישימו לב להכנת הדברים, הם יראו את הכל כטבעי. ואף בדרך חייהם לא ילכו אחרי החיפוש, והגשמת רעיון, כי אם אחרי הדרך הנוחה ביותר והקלה ביותר. אותם ילדים שבהגיעם לגיל בי"ס ימצאו את בית ספרם מוכן לפנייהם לא יבינו את הוריהם, לא ידעו להעריך את הקמט בפנים המיוזעים, את השערה המכסיפה בראשו של אבא, ואת הידים המפורכות שהכינו לו את הכל, את הכל.

"בן זומא... היה אומר: כמה יגיעות יגע אדם הראשון עד שמצא פת לאכול: חרש, וזרע, וקצר, ועמר, ודש, וזרה, וברר, וטחן, והרקיד, ולש, ואפה, ואחר כך אכל, ואני משכים ומוצא כל אלו מתוקנין לפני. וכמה יגיעות יגע אדם הראשון עד שמצא בגד ללבוש: גזז ולבן ונפץ וטוה וארג, ואחר כך מצא בגד ללבוש, ואני משכים ומוצא כל אלה מתוקנים לפני" (ברכות נ"ח א). בן זומא היה האחד אשר ידע להרגיש את זה במצב חיים נורמלי, ומימרתו נשארה לזכרון. משמע, שלא רגילים הם דברים מעין אלה להשמע ולהחשב.

ואנחנו הן אין ברצוננו לגדל ילדי פינוקים אשר לא ידעו עמל. הננו רוצים לחנך ילדים שאף הם ידעו לעמול לתת ולדעת גם להקריב. עם הספר, הספר בה' הידיעה אולם גם עם כל הדברים של עם. אשר על כן יש לנו לומר לילדינו אלה, אשר התנסו באשר התנסו. ראיתם מה רב העמל שהושקע בכם להכשיר אתכם ולהכין אתכם להיות יהודים מלאים ושלמים. הכירו את מקומכם! אל תסחפו למחנות זרים. אל תחפשו אחרי

רוחים קלים. אל תחפשו נוחיות אשר הוריתם ברחו ממנה מבתי אבותם. הם הניחו את היסוד, אתם המשיכו את הבנין. בכמה חרף נפש עלה להם להביאכם עד הלום. יש ונלחמו קשות בבתים למען לעלות ארצה, שם חשו את החיים בגולה ליותר יציבים ממה שהם התגלו לבסוף. הרבה עברו דרך הכשרה ממרקת ודרך פועל בא". מטען רב לסבל, עקשנות ואמונה מאחוריהם. ואולם כל זה פעל עליהם, ולא לחנם הפנים יגעים, ולא לחנם הגוף מפורך. אתם שהנכם בשחרית חייכם דעו להמשיך את אשר התחילו. אתם הערבים לזה שעמלם לא ילך לריק. היו מוכנים לכך. שמרו על הפשטות בחיים אל תחפשו תענוגות. היו ישרים במחשבתכם, כנים בדיבורכם וצנועים בהתנהגותכם. בכם עתידנו.

בנין קבע לבית הכנסת - עשור לכפר

ר' נחוני' בן הקנה הי' מתפלל בכניסתו לביהמ"ד וביציאתו תפלה קצרה וכו'. אצלנו הזדוגו הפעם שני הדברים ביחד, גם כניסה גם יציאה, יציאה מהמעון הארעי וכניסה למקום הקבע. אנחנו צריכים לקבע לנו ג"כ עכשו את שתי התפלות הללו.

ראשית כל מתן הודאה על חלקנו. ב"ה הרחיב ה' לנו. אין עוד עשרת השנים הראשונה מאז נתקעה היתד הראשונה, מאז הוקם הצריף לשם בתי דירה הראשונים, אשר במשך הזמן הפך למקום התפלה הארעי אשר עד היום, והנה אנחנו נמצאים כבר במקום הקבע. ממנין בחורים הננו כיום ב"ה כמאתים נפש כ"י. עלינו מעלה מעלה, זכינו להמצא בא"י, זכינו לבנות ולהבנות. וברגע זה עולה על זכרוננו אלפים, רבבות, מליונות אחינו ב"י הנתונים בצרה ובשב"י וכו'. מאות ואלפי הקהלות העתיקות המשורשות והמעורות אשר נעקרו ממקומם, אשר כל מצוקות שאול עוברות עליהן ומי יודע אחריתן. והרי לא רק זרים כי גם משפחותינו עצמנו ובשרנו, אשר אין אנו יכולים לשמח בשמחתנו ולקיים "ויהי" מבלי שיחד עם זה בשרנו לא יעשה חידודין חידודין. והננו שואלים את עצמנו במה זכינו להנצל, במה זכינו להתערות להתרחב ולהתפתח. ואף ברגע זה שהאויב דומה כ"כ קרוב ובכל זאת מתקיים בנו הכתוב "וגנותי על העיר הזאת". ולמרות קרבת החזית ב"ה כמעט שאיננו מרגישים אותה - הודאה גדולה על העבר, הודאה על הזכות הגדולה, שזיכנו בה הקב"ה.

ואולם זה לא מספיק. מתוך ההודאה על העבר מוכרחים אנו להכיר את העתיד ואת חובותינו ואחריותנו כלפיו, וברגע זה גם את אשר מחייבת אותנו הכניסה הזאת - שלא תארע תקלה על ידינו.

בדמות הכפר המושטת על תורה ביהמ"ד איננו יכול להיות פנה בקרן זוית. אנו צריכים להפכו לתל תלפיות שחיינו הרוחניים יתרכזו מסביבו. זה צריך להיות ביתנו לשעות בוקר וערבית. בהתלש הקהלות העתיקות רבות השרשים עשירות המסורת, נוטל עלינו כיום לבנות מחדש את המסורת הנהדרה של הקהלות בחו"ל בצירוף הגון המיוחד של הנוף הארצישראלי. הרבה חלוציות עושה, הרבה ארעיות עושה, והרבה חוסר מסורת עושה. עלינו למלא את הכל, להשפיע מאוירה של א"י של מעלה על א"י של מטה. לתת לעצמנו ולבנינו את אותו הדבר שנתן לנו ולאבותינו ביהכ"נ "שלא תארע תקלה על ידינו". חרדה זו ירגיש כל אחד בעברו על מפתן הבית הקדוש הזה, שלא תארע תקלה על ידינו. חרדה זו ירגיש כל אחד בכדי שיהא בו הרצון והמרץ לשקוד על מזוזות הבית הזה, להיות בו בעל בית. לא אורח של שבת וחג, כ"א קבוע ומעורה.

חז"ל אמרו (דב"ר כי תבא): "אמר הקב"ה: לא דייך שאתה מקבל פני השכינה בביהכ"נ, אלא שאתה יוצא משם טעון ברכות, שנא' (משלי ח') 'כי מוצאי מצא חיים ויפק רצון מה'". ויה"ר שישירה הקב"ה שכינתו במעשה ידינו והטעינו מזיו ברכותיו, והפך לנו את הקללה לברכה. ברכת שלום חיצוני ושלום פנימי, שלום אמת, שלום עולמים אכ"ר.

ביובל הכ"ה

(חשון תשי"ט)

שני מאמרי חז"ל ישנם שהם לכאורה סותרים זה את זה. האחד: "חייב אדם לומר מתי יגיעו מעשי למעשי אבותי אברהם יצחק ויעקב". השני: "חייב אדם לומר בשבילי נברא העולם". מצד אחד - לראות עצמו במרכז העולם, להתעלם מכל החולשות ומכל הלקויים שישנם בו, לראות עצמו כנזר הבריאה. מאידך - לא להסתפק בדרגות האידיאליות ביותר, לשאוף תמיד ליותר מזה, עד כדי כך שההשגים הגדולים ביותר בשלמות האישית ייחשבו כאפס וכאין. הן כבר חז"ל בהעריכם עצמם לעומת הקודמים אמרו: "אם אנו כבני אדם - ראשונים כמלאכים". ומאז הרי ירדו הדורות, ואין דור שיהא רשאי להשוות עצמו לדורות שקדמוהו. מכל שכן שאין מקום להשוואה לדורות האמוראים והתנאים. ומכל שכן ומקל וחומר בן בנו של קל וחומר שרחוקים אנו מההשוואה לדורות הנביאים. מה רב איפוא המרחק, לפי תפיסת חז"ל, מאבותינו הראשונים אברהם יצחק ויעקב, שיפה שיחתם של עבדיהם מתורתם של בנים. מה קטנים נראה איפוא בהעריכנו עצמנו מול האבות. ממש כגרגיר החול מול הור ההר. השואה זאת מכניסה איפוא בקרבנו הרגשת אפסות מוחלטת.

כיצד יתקיימו שני כתובים הללו. - מצד אחד גדלות מופרזת, מצד שני - אפס ואין. נראה שחז"ל ראו את הדרך המתאימה לדרבון האדם דוקא ע"י הדגשת שני הקטבים הללו המנוגדים שבקרבו. כי אין המגמה להתעלם מההישגים שהושגו, במידה שישנם כאלה. אי-הערכת היש זוהי בקורתיות חולנית. העמדת מטרה גבוהה ורחוקה כזו של "מתי יגיעו מעשי למעשי אבותי אברהם יצחק ויעקב" מוכרחה דוקא להיות מלווה עם הרגשה שלמרות רוחקה של המטרה היא בכל זאת **יכולה** להיות מושגת. מאידך הצבעה רק על הישגים עלולה להרדים עד שבסופו של דבר גם מה שהושג יעלם והיה כלא היה. הן זה היה כשלונן של האומות הגדולות, שלאחר שהגיעו לשיא התחילו מדרדרים בשפל המורד. הם נרדמו על זרי הדפנה של הנצחון. וזאת תשובה הגדולה והבלתי מושגת שתעמוד תמיד לפני העינים ותזכיר שלמרות כל מה שהושג עדיין רחוקה הדרך ורבה המלאכה אשר לפניך.

* * *

עשרים וחמש שנה לקיום הכפר, ודאי שזוהי תחנה חשובה שיש עמה מטען חשוב של הישגים, הישגים משקיים, חברותיים וחנוכיים. כפר הרא"ה הפכה "שם דבר", אב-טיפוס לישוב דתי, נכס חשוב במאזן ההישגים של היהדות הדתית-לאומית. אולם האם אנו מרוצים מהיש? האם מותר לנו להיות מרוצים מהיש? ודאי שלא. תמיד מתבלטים ליקויים, תמיד אפשר וחייבים לראות שהפרוץ עדיין מרובה, ושלעומת מה שהושג, הרבה

הרבה יש עוד לעמול עד כדי להגיע לדוגמא האידיאלית כפי שעלתה במחשבה. מתי יגיעו מעשי למעשי אבות...
אל נשגה באהבה עצמית המסוגלת לכסות על כל פשע, ואל נחטא בהלקאה עצמית המחפשת מומים גם במקום שאינם. נראה את החיוב ואת השלילה כאחד, את המצוי ואת הרצוי. לאור מה שהושג נאזור כוח לשפר את הטעון שיפור.
יהא העבר וההווה בסיס איתן להתקדמות מלאת און ואמונה לקראת העתיד.

ליובליו של המרא דאדא שליט"א

בימי חנוכה אלו - עם המושב חוגג את יום ה-29 לעלייתו על אדמת ודי-חוריה - אנו נזכרים שבמלאה 4 שנים למאורע זה, דהיינו לפני 25 שנים חגגנו את חג הכהרת רבנו רה"ג ר' שאול ישראלי שליט"א כרב מושבנו.

רבינו, הרבי ישראלי, רחוק מיצר הפרסומת ואינו אוהב לחוגג יובלות, אבל מהראוי שנקדיש שורות אחדות למאורע זה בעתוננו.

צעיר לימים היה כשבא אלינו מישיבת "מרכז הרב" לאחר שעוד מקודם מלא כרסו בחורה בישיבות ברוסיה הסרבייטית, לראשונה בישיבה של אביו זצ"ל הרב בנימין איזרליה, "דער קוידנבר רב" (הרב מק"ק קוידנבר) שמונישין יצאו לו ברחבי רוסיה בגלל למדנותו וצדקותו ובאחרונה בישיבת מוסקבה כחלמידים של רבנים גאונים, שבשנים ההם - אט גט במחצית - עוד נהלו ישיבה מפוארת שט.

- - - צעירים היינו אנחנו הבעלי בחים, כשקבלנוהו עלינו למורה דרך וצעיר היה המושב, עוד בראשית דרכו והתבססותו.

וכמו שידענו אנחנו בכל ימי קיומנו, להיותחלוצים לבני יתר ישובי התנועה בכל הנוגע לדברי עדותה והנוך, - כמו שהיינו הראשונים לבנות "בית מקדש מעט" מפואר (וכמעט כולו מכספינו אנו), ראשונים לבניני חנוך מתאימים למטרותם, ראשונים להקמת בית לסניף בנ"ע, כך היינו גם ראשונים להכנסת רב למושבנו, מבחינת "עשה לך רב" !

היחה זו העזה. מצבנו, קומץ קטן של חברים, שהתפרנסו עדיין מיום עבודה בפרדסי הסניבה הקרובה והרחוקה, אבל ידוע ידענו שהכרחי לתח דמות, אופי וחוכן למושב, טעל דגלו רשם את הרעיון הנשגב של "חורה ועבודה" וששמו של מרן הרב זצ"ל מחנוסס עליו. ומי אזור היה יכול לתח ערובה להמשך דרכו של הרב קוק צוק"ל בחיי ההגשמה והכוח גם יחד, אם לא אחד מבחיריו חלמידיו בשנותיו האחרונות של הרב זצ"ל.

אין רבינו מצטיין רק בהדרכת הצבור שלנו, במתן שעורים למבוגרים ולצעירים, בדרשותיו הנפלאות ובאמרותיו הקולעות בכל עת ובכל שעה, בהשתתפותו המעילה בחיי המושב ובועדנותו, -

אמר רש"י

אלא הרב ישראלי הוא היום מראשי המדברים והסופרים החורגים בחיי התנועה והמדינה. ידועים לברכה בעולם התורני י"ג הקוב-צים לבידורי הלכה בעניני המדינה בישראל "החורה והמדינה" שהופיעו בעריכתו (זכרן האזרון, קובץ יא-יג לשנים תשכ"א עד תשכ"ב הופיע זה עתה וכולל מעל השמ"ב עמודיו חומר ושוב לעיון ולמחשבה), וקנו חבר שביחה בישוב לכל חוגיו. התפרסמו בעולם כולו השנתונים "שנה בשנה" המופיעים בזמן האחרון מדי שנה בשנה בהוצאת "היכל שלמה". (קרן אירית ויצחק וולפסון בשותף עם המחלקה הדתית של הקק"ל), ושגם הם נערכים ע"י הרב ישראלי וכוללים חומר מענין ואקטואלי שטחי הלכה, מחשבה ובעיות יהדות. ספרו הגדול "ארץ חמדה" בהלכות ארץ ישראל לברורה של הלכה ולהדרכתה בוויית חקלאים (שהופיע בהוצאת "מולדת") בעבורו זכה הרב לארס הרב קוק" של עירית תל-אביב לספרו תורנית (לפי המלצת הועדה לספרות תורנית-מקורית בראשותו של הגאון הרב ש' זווין שליט"א) הנה גלים בעולם הרבני ובצבור החקלאי הדתי ומתווה נסיון ראשון מטוג זה של חקירה על פי המקורות ומסקנות ההלכה למעשה.

ספר הלמוד "מחשבות ישראל" (שהופיע בשתי מהדורות בהוצאת מדרשת נועם שמתוהן אזלו מזמן מהשוק), נטאר ספר למוד יחיד למחשבת ישראל בישיבות תיכוניות ובבתי ספר תיכוניים דתיים.

מאמריו הרבים המתפרסמים בכתבי-עת לונים, בירחונים תורניים וכו' הם המיד מלאי ענין לידועי תורה וללומדיה.

מקומו נכר בהנהלת "חבר הרבנים" של התנועה מאז יסודו וכלוחט אפיץ הוא עומד בשער בכנוסי רבנים למעל במות התנועה למען הגשמת רעיוננו בתוכנו ובמלואו.

להראותיו בהזדמנויות רבות בסניפים בערי הארץ ומוטביה נוהר המון רב מכל החוגים ושוחה בצמא את דבריו, רבי התוכן. נוסף למלוי תפקידו הרם כמרא דאחרא של קהלחנו, הוא מטמט גט כחבר מועצת הרבנות הירושלית וקולו נשמע שם ברמה. כר"מ קבוע (יוט בשכוע) בישיבות "מרכז-הרב", כמורה למחשבת ישראל במדרשית נועם, וכמכוון ומזופיע במוסך חנוכי מפואר זה, ובהרבה תפקידים שקצרה היריעה מלפרט.

ועם כל זה אנו מוצאים אותו יושב על התורה בכל רגע פנוי
בביתו בשעור היום ובמרבית שעות הלילה.

ברכותינו להורנו ורבנו לחג יובלו שימשיך עוד רבות בשנים
לנהל את עדתו בנחת ובנעימים עד שנזכה לביאת הגואל ולבנין
ירושלים כחקונה.

וברכה לרעייתו הרבנית בת-שבע, המלווה אותו בנאמנות במשך
יובל שנים שתזכה היא ביחד עם בעלה, הרבי שליט"א, להרבה שנים
של בריאות מתוך הרחבת הדעת ב' וג ילדיהם וצאצאיהם.

" כ ה ל ח י "

חלמו עשרים וחמש שנה מאז בואו של רבנו הנערץ לכהן פאר
בקהלתנו קהלת כפר הראה, מאז אותו יום ד' דחנוכה תרצ"ה בו
מסרנו כתב רבנות למורנו ורבנו הרב ט. ישראלי שליט"א, בו כתובה
המשאלה שהשיח"ב יוסיף לו כח ועצמה להרבות כבוד שמים ולהגדיל
תורה ולהאדירה, וכהונתו תהא לברכה למושבנו.

אם אני סוקר את התקופה של חצי יובל שנים, אם אני עושה
הטוואה של הקהלה, ארגון ב' של הפועל המזרחי, לפני 25 שנה - לקהלת
כפר הראה כעת, הריני יכול להעיד בפה מלא זה היום עשה ד' נגילה
בנשמתנו בו. משאלתנו נתקיימה במלואה, כבוד שמים נתקדם ברבים,
המקום כפר הראה הפך למקום תורה וחפלה, כפר הראה הפך ל"מוטג"
במפת הארץ בכלל ובמפת הארץ הדתית בפרט.

היום רק ביכלתנו להעריך את מהלך המחטבה הבריאה והחזק של
חברינו, שהחליטו לפני למעלה מחצי יובל שנים, כי אם התחלנו
לבנות ישוב בארצנו, הכרחי וזיהיה מיד, - הרב. -
המדריך, החבר, הרועה הרוחני, שילווה את מפעלנו, שידריך וילמד
חברינו תורה ודעת, שכל צעד וטעל יהיה מלווה עין פקוחה.
ידוע כי העבודה הפיזית מטעבדת ושוברת את הגוף ויכולה להפוך את
הבן אדם לכלי סבור ורצוף, ובמיוחד בהתישבות בה יום העבודה הוא
יומא אריכתא, אבל הודות לרבנו ידענו מיד לקבוע עתים לתורה
ולתורה ידענו לקבוע דפוס לטבתות וחגים כפי המקובל אצל הורינו
ואבותינו. והודות לכך יכולנו להקיס דור חדש, ממשיך בדרכי אבות.

7

בסקירה זאת ראוי ורצוי לקבוע את החלוציות של רבנו, שבחר
 לו לכהונתו ישוב חדש, מחחיל, צעיר, קטן, יישוב חסר נוחיות, חסר
 כביש ותאורה, בכדי שיהיה לו חלק שווה בבנין יישוב נוסף בארצנו.
 והודות לכך זכה בהערצה והוקרה של החברים, התלמידים. עלי לציין
 כי כפר הראה המושב, והרב ישראלי מרא דאתרא, גדלו והתפתחו שניהם
 ביחד.

הרב האציל על הכתר, ולולי דמסתפינא הייתי אומר והמקום
 האציל גם על הרב. המקום אפשר לו לרבנו להגדיל תורה ולהאדירה,
 והכפר יודע להחגאות בגאווה של שמינית גאווה כותרת - ברבנו
 הגדול והנערץ.

במלאח חצי יובל זה תפלתנו ומשאלתנו -

• יוסיף רבנו הנערץ, ביווד עם אשתו הרבנית בת שבע ח' לכהן
 פאר בחוכנו

• יוסיף לנהל קהלנו כפר הראה בדרך טסללנו

• יוסיף ללמדנו תורה ודעה עד ביאת הגואל

אמן סלה.

דברי פרידה

(פרידה מכפר הרא"ה, חנוכה תשכ"ו)

חברי ורעי, מורי ורבותי המבוגרים והצעירים!

בשבתני במסיבה זאת למדתי פירוש חדש על "קשה עלי פרידתכם", במובן הקושי של שמיעת עתרת התשבחות שחתן המסיבה צריך לשבת בשקט ולהקשיב להן, עם הידיעה כמה יש בהן מההפרזה ומהרצון לעודד ולשבח את העומדים במרכז המסיבה. קבלתי עלי באהבה את העול הזה, כי הרי לא יום יום מזדמנים במסיבות ודומני שבמקרה דן, מידה מרובה של עידוד, יותר משהיא צריכה להיות מכוונת לחתני המסיבה, היא ראויה להיות מכוונת לצבור עצמו, שצריך מחר להמשיך בחיי יום יום, שאכן ימשיך בדרך שאנו מעוניינים בהמשכתה. ובדאי יש בסיכום העבר כדי לכוון את הדרך לעתיד.

אנו נמצאים במסיבת מלוה-מלכה. מוצאי-שבת, בו נפגש הקודש עם החול, זקוק לאוירה מסוימת, לכוחות נפשיים מיוחדים, כדי להקל עלינו את המעבר הזה, וכדי להשפיע מהתוכן המיוחד של שבת-קודש על ימי המעשה.

"סעודתא דדוד מלכא משיחא". התוכן המיוחד של כנסת ישראל איננו רק בזה שידעה להכריז על יום מן הימים כעל שבת מלכתא, אלא גם בזה שידעה להתבסס מאוירת השבת ולהעבירה לימי המעשה, שגם ימי המעשה יהיו ספוגים באוירת קדושתה, והכל יינק מקדושת השבת, בין זו שחלפה בין זאת שתבוא.

הצבא היהודי צריך להיות ספוג באוירה קדושה. המלכות היהודית צריכה להיות ספוגת תורה, והמלך היהודי נצטוו להגות בו כל ימי חייו. אנחנו לא מכירים תחום נבדל באופן מוחלט בין האחד לשני. אין חול אלא זה שיונק מהקדושה, ואף הקדושה יונקת מששת ימי המעשה. האדם גומר מה שהקב"ה לא גמר במעשי בראשית, במעשי החרישה והזריעה. עבודת המעשה וטפוח יחסי חברה הדדיים הם אצלנו הכל דברים שבקדושה, ולכן "דא סעודתא דמלכא משיחא" באותם רגעים אנו ממליכים את דוד מלך ישראל, משיח ישראל באחרית הימים.

וזהו הדבר שהכפר נושא את עצמו אליו. אם יש משהו מיוחד בכפרנו הרי זה הרצון שלא יהיה העתקה של סתם כפר או קבוץ גרידא. כפר הרא"ה, שנשא אליו את שם ד' ברבים, שאף להקמת מלכות ישראל, שלא תהיה הפרדה בין קודש לחול, שגם חיי המעשה והיחסים החברותיים לא ינקו משדות נכר. וזה היה גם הכוון שלי כשירדתי מירושלים למקום הזה. היה זה מקום בלתי מפותח מבחינה חמרית, אך תיכף ומיד נמשכתי אל הצבור הצנוע אשר לא שאף להישגים חמריים כשלעצמם, אלא שאף לבנות כפר לדוגמא שיהיה בו מכל הטוב והנאצל, ולכן - "וילכו שניהם יחדיו".

לא היתה מגמת התרברבות ח"ו, אלא רצון פעולה משותפת. הרבנות עוסקת בתחום מסוים, הרב צריך להשלים את אשר החבר איננו יכול למלא, כאדם שתורתו אומנותו, בעוד שהחבר לא יכול אלא לגזול מזמנו ולקבוע עתים לתורה. המגמה היתה שלא תהיה הפרדה, רק הבדל תפקידים - והליכה משותפת לקראת מלכות "דוד משיחא".

והליכה משותפת זאת, של "וילכו שניהם יחדיו", צריכה להיות הקו המנחה בין שני הדורות או שלושת הדורות, אברהם ויצחק, יצחק ויעקב.

אברהם, שכבר עבר כור יסורים גדול מאחוריו, שיכול להתברך שמאחוריו חשבון של הישגים מרובים עד הנסיון האחרון, ויצחק הנטע הרך, אשר רק עכשיו מתחיל להתנסות, אשר איננו יודע איך להאבק. אברהם אביר הנסיונות איננו מתגאה ומתפאר בעבר, איננו אומר "אני עשיתי בניתי - זה פרי יצירתי". מפעמת בו אותה חרדה ואותו צורך במאמץ שישנו ביצחק לקראת הנסיון הראשון - "וילכו שניהם יחדיו".

לא לחיות על חשבון העבר, כי אם מבקשים עבור העבר, זה סימן שהכל כבר נגמר. העולם הזה הוא עולם של הליכה. אברהם הראה עצמו כאילו עדיין לא עשה כלום, והיא הנותנת שגם יצחק מרגיש את עצמו נוח ובטוח יותר בהליכה המשותפת. אם הדור הצעיר בימינו מתייחס אולי בספקנות אל המבוגרים, זהו מפני שהזקנים אומרים "אנו עשינו", "אנו קדחנו...". תביעת זכויות יתר, היא הגורמת להרחקת לב בניים מאבותם.

ישנו פתגם של הרבי מקוצק: "כי (אתה ה') זוכר כל הנשכחות, אתה הוא מעולם"; אדם שעשה דבר רע והוא זוכר אותו, הוא תמיד לנגד עיניו - ה' איננו זוכר את זה; אדם עשה מעשה טוב ושוכח אותו - ה' זוכר את זה. אך אם אדם עשה מעשה טוב וזוכר אותו - ה' שוכח את זה. ה' זוכר את מה שאנחנו איננו זוכרים, את הנשכחות לנו.

ודאי ש"עשינו", ב"ה שעשינו, יכולנו לעשות.

"עשינו"; ב"ה שהקימונו ועמדנו בנסיונות, אך זה מחייב אותנו למאמץ חדש, כי יצר חדש מתחדש יום יום, וצריך להתחזק יום יום מחדש, לא לזכור את העבר למען התפאר, כי אם לזכור על מנת להתגבר גם עכשיו. נאמר לעצמנו: אם היתה פעם חלוציות, מדוע לא תהיה אצלי גם כיום? מדוע לא אשמח בחלקי כשם ששמחתי פעם? מדוע רקדתי פעם ללא חשבונות של יום מחר? כוחות אלה שהתגלו בנו פעם ודאי קיימים גם כיום, אין לנו אלא להפעילם מחדש.

אותו דבר גם כלפי הצבור הצעיר. "לא אתכם לבדכם...". ע"י התורה נמחקים גבולות זמנים. כשאנחנו מתייחדים בלימוד התורה, בפתחת הספר, אנחנו איננו מרגישים שהם דברים שהיו פעם, הם קיימים גם עכשיו, שפתי התנאים דובבות ע"י שפתותינו, הם מלמדים אותנו ברגע זה ממש. זה נצח ישראל, זה סוד היהדות, שאיננו יודע הבחנה בין העבר ובין הדור הגדל עכשיו.

המשפחות הצעירות כולן חייבות לראות עצמן צועדות יחד עם הדור הבוגר. אין מן הראוי שידובר בצורה אחרת לנוער ואחרת למבוגרים, כל צעיר וצעירה ידעו שהם ממשיכי הקו. "אלה תולדות יצחק אברהם הוליד את יצחק". קלסתר פניו של יצחק כקלסתר פניו של אברהם, אותו הלך מחשבה, אותו קו, אותו כיוון. אף גם זאת: על הצעירים להבין שאין למבוגרים כוח כמו לפני כ"ח שנים. עם חוסר ההדרגה, שזאת היא עזרה שאני מגיש, זה צריך להיות טבעי ומובן מאליו.

השתלבות הדורות חייבת להיות גם במובן הרוחני. ישב הבן עם האב בפרשת השבוע, למוד דף יומי יחד - המגמה שכלם יהיו כמו דור אחד, מקשה אחד, שגם הבוגרים ירגישו את חום הנעורים, וגם הצעירים את נסיון הזקנים. אחר הדורות למען המגמה המשותפת, צריך להיות גם הכוון לעתיד.

מבחינה אישית מתרוצצים בי רגשות מעורבים. אני מרגיש יותר מהמסובים כאן את משמעות הבחינה של "לך לך". למרות המתח וחדוות האחריות כלפי התפקיד הנוכחי, ידוע לכולכם שלא עשיתי שום שתדלנות לקבל את זה, חשבתי תמיד להמשיך עם הצבור כאן. אך לא תמיד אנחנו מתוים את דרכנו, וודאי שאין כאן נתוק קשרים. דברנו בשמחת תורה שתוכן מאמר חז"ל "קשה עלי פרידתם" פרושה לקבע את הקשרים הפנימיים הממשיכים להיות קיימים גם כשכלפי חוץ כביכול ישנה פרידה, אותם הקשרים, שהתהוו במשך כ"ח השנים שעברו עלינו במקום הזה, בהם הכפלתי את שנות חיי. תקופה זאת היתה רבת שינויים ומאורעות במובן החיים הפרטיים. זאת היתה ממש לידה מחדש. אז הייתי עוד רווק, ללא רבנית, ללא משפחה. עכשו יש לי כל ב"ה, לא חסרנו דבר.

אני נזכר באותו ערב של ליל חנוכה, של ההכתרה. חשמל עוד לא היה. רק מנורת לוקס האירה את הצריף הדל ששימש מקום התפלה, ונרות חנוכה הבהבו באור מחמם ומעודד, בחנוכה הנודדת, שנלקחה ממישהו. בצבור הצעיר המשולח, שהלבוש החגיגי שלו התבטא במכנסי חקי ובחולצה לבנה, היו ביניהם באותו מעמד אנשים חשובים - כהרב חרל"פ זצ"ל והרב ברלין זצ"ל. וצבור צעיר זה שלא היה לו הרבה מבחינה חמרית, אך היה בו הרבה מבחינה רוחנית, קיבל על עצמו נסיון חדש מיוחד במינו, של קבלת רב בקהלתו כנהוג מקדמת דנא בישראל. צעירים, שעצבו את האופי של ציבוריות דתית עובדת, שחשבו אנו נהפוך דרכי עולם, בעוד גדולים הלבטים החמריים לפרנס עצמם קבלו על עצמם עול נוסף לפרנס משפחה חדשה. אח"כ באו עלינו מאורעות המלחמה, המאבק למען המדינה, ועולים על הזכרון הרגעים של התלהבות כללית בהכרזת המדינה ומלחמת העצמאות, ויחד עם זה החוויות הפרטיות, המשפחות שהתענפו וגדלו, ותינוקות שנולדו, וגדיים הפכו לתיישים, והנה גם הם מקימים משפחות, ועם זאת זקנים שהלכו בינתיים לעולמם.

כל זה משמש קשר בל יינתק, ונקוה שתהיינה לנו הזדמנויות לפגישות יחדיו של "שבת אחים גם יחד", שנוכל להמשיך כל אחד במקומו ובתפקידו ו-"יילכו שניהם יחדיו". אם במובן הרבנות והצבור השומע להם מצד אחד, ואם בקשר שבין דור אחד לדור שני ושלישי, שכלם ילכו יחד,

עד שיראה כבוד ה' עלינו במהרה ונזכה לגאולה שלמה אמן.

(עלון כפר הרא"ה, תשכ"ו)

לאורם נלך - רבני כפר הרא"ה

”כה אמר האיש בלכתו לדרוש אלוקים
לכו ונלכה עד הראה” (שמואל א', ט)

!""# \$!%&'\$(%')&*
* "%&*-&+, !' -('%&*)&
(1937-1965) *",'. - / ""&.* (!0, ',

&(%\$!) (1) &*
* "%&*-&+, !' \$2'*)&
(1966-1976) ("!. - ("',.

&*(" 3&(\$)&*
* "%&* &+, !' '\$\$!'*)&
(1976-1985) * "4'. - ("',.

%&.%1 %&4*
0\$\$ (*/4' &#5\$!%)&*
(1985) * "4'. 6)' 6 ",

הרב יהודה הלוי עמיהי שליט"א

ראש מכון 'התורה והארץ'

הפוסק במצוות התלויות בארץ

מו"ר הגר"ש ישראלי זצ"ל זכה להיות פוסק ההלכות במצוות התלויות בארץ בדורנו. נתבונן על דרכו המיוחדת בפסיקת הלכות אלו, והשפעתו על כל מרחבי ארצינו הקדושה.

א. מבאר מים חיים

הרב הגאון ר' שאול ישראלי זצ"ל עלה לא"י בדרך ניסית (תרצ"ד), ובהשתדלותו של מרן הראי"ה קוק זצ"ל, שהיה רבה הראשי של ארץ ישראל, ושמעו של הנער המתמיד - העמל בתורה ומיוחד במדות טובות, הגיע אליו.

בהגיע הרב ישראלי זצ"ל לארץ ישראל, הצטרף לסגל חבורה שלמדה בישיבת 'מרכז הרב', כאשר הכהן הגדול נוסך עליו מרוחו הטהורה, ונותן לעילוי הצעיר דרך חדשה של פסיקת הלכה והוראה.

מרן הראי"ה קוק זצ"ל ראה צורך מיוחד לפתח את העיסוק במצוות התלויות בארץ. בהיותו בחו"ל כתב לעודד תלמידי חכמים שיתעוררו ללמוד מצוות התלויות בארץ, שהרי בכך יחיש הקב"ה לרומם קרן ישראל, ולקומם חרבות ארץ צבי. פעולות מרן הרב קוק בענין מצוות התלויות בארץ הלכו והשתכללו בהיותו רבה של יפו והמושבות, והאחראי על המצוות התלויות בארץ בכל הישוב החקלאי בארץ ישראל. כשנתעלה לרבה הראשי של ארץ ישראל הוסיף לשכלל ולחזק את הישוב החקלאי בארץ (עדוד מכירת אתרוגי ארץ ישראל) מתוך דאגה לחקלאים הרוצים לשמור שביעית כהלכתה. בישיבתו 'מרכז הרב' היתה קבוצה של אברכים מיוחדים שעסקה במצוות התלויות בארץ, ומרן הרב קוק הקדיש מזמנו המועט לעדוד הלימוד של מצוות אלו.

לאוירה רוממה זו נכנס מו"ר הגר"ש ישראלי זצ"ל, וספג לתוכו את נשמת החיים של מרן הראי"ה קוק זצ"ל. לאחר פטירת הרב קוק זצ"ל היה מקושר עם איש ירושלים של מעלה, הגרי"מ חרל"פ זצ"ל.

שאיבת מים חיים אלו מבחירי הצדיקים, היא הנותנת לנו את אפשרות ההבנה כיצד עילוי מיוחד זה פונה וסולל לו דרך מיוחדת, בצאתו אל העם שבשדות, ולא זו מחבבן עד שקרא לישוביהם "אבני חן נוצצות" (הקדמה לספר "ארץ חמדה").

ב. חדשנות ההלכתית

דרכו של מו"ר בתורה היתה למדנות מופלגת, ברור הסוגיא ממקורותיה, לא מפרושי האחרונים והפוסקים, אלא אדרבא מהגמ' והראשונים. במצוות התלויות בארץ דבר זה בא לידי בטוי באופן מיוחד, שהרי לא היה עיסוק נרחב בסוגיות אלו כל ימי הגלות, ולכן כל דיון הלכתי מתבסס בעיקר על דברי התלמוד ירושלמי, מדרשים ודרישת פסוקים. לצורך חדירה לשאלות אלו צריך כל פסוק לבוא מחומש בכלי מלחמה מיוחדים, וביכולת נתוח מעמיקים במיוחד, ולכן הבנת המקורות בכל היקפם היא הבסיס לתשובה ההלכתית.

אחת השאלות המרכזיות שהתעוררה עם הגעת מו"ר זצ"ל (בשנת תרצ"ח) לכהן כרב ביישוב 'כפר הרא"ה' היתה זריעת בקיה ושבולת שועל ביחד. שאלה זו היתה באותה תקופה "עיקר לקיום המשקים, ונוגע לרבים ולישוב בכללותו". לכן התאזר הרב ישראלי זצ"ל ביתר עוז ונכנס לעובי הסוגיא, והעלה להתיר זריעת שני מינים אלו, כאשר הבקיה זרועה על חלק אחד והש"ש על חלק אחר, ושני חקלאים יקנו שדה בשותפות, כל אחד יזרע בשלו מה שירצה, ולכשיזרע המין שלו יתברר מילתא למפרע שזה המקום שזרע עליו הוא חלקו המגיע לו.

דברי רבינו זצ"ל התבססו על דברי הרמב"ם (כלאים פ"ג הט"ז):

"במה דברים אמורים שצריך הרחקה או דבר המבדיל בשזרע בתוך שדהו, אבל אם היתה **שדהו** זרועה חטים מותר לחבירו לזרע בצדה שעורים, שנאמר: **'שדך** לא תזרע כלאים', אין האיסור אלא שיזרע **שדהו** כלאים, שלא נאמר: **והארץ** לא תזרע כלאים".

מין זצ"ל דרש שהיסוד של הרמב"ם הוא "שדך" - שלך, ולכן בשדה של אדם אחר הרי זה מותר, אפילו שמתכוונים לעשות זאת בערבוביא.

מין זצ"ל כרב צעיר ביישוב חקלאי הפנה שאלה כבדת משקל זאת למורו ורבו הגרי"מ חרל"פ זצ"ל, שענהו בתשובה ארוכה (בית זבול ח"ג סי' ל"ג) ובה דרש שעיקר ההיתר איננו מלשון הכתוב "שדך", אלא בגלל הנאמר בפסוק "לא תזרע" (שוא תחת האות ז', ולא קמץ), להשמיעך שהאיסור לזרוע בערבוביא הוא כשנעשה לרצונו של הזורע, אבל שאין רצון של הזורע לעשות כלאים אין איסור תורה. מכאן הסיק, שכאשר ענין שתי השדות של שני בני אדם, מטרתו היא להרבות זריעה בערבוביא יש לאסור, ולכן אסר המצאה זו של זריעת ש"ש ובקיה על ידי הקנאת שדות.

מו"ר זצ"ל ענה להגרי"מ חרל"פ (ארץ חמדה ספר ב' ח"ב פי"ב) להוכיח שהלמוד הוא מאיסור "שדך" וממילא יש מקום להיתרו.

הויכוח בין הרב ותלמידו זצ"ל איננו בצורת פסיקת ההלכה, אלא במהות דרישת האיסור של כלאים, בדרישת הפסוקים והדרשות. כאן אנו רואים את עוצמת הויכוח, שהוא ביסודי הדברים, ועל פי זה המסקנות ההלכתיות, וכאשר הויכוח הוא ביסודי הדברים הרי שאין מקום לשאת פנים, והתלמיד עומד על דרך למודו והרב עומד על דרך למודו, "ואת והב בסופה".

ויכוח למדני יסודי זה היה יכול להיות מוצג גם כהכרעת פוסקים, ללא חדירה לעומק הדרשות, אלא להסתמך בשעת דחק על דעות בודדות המתירות כלאי זרעים בדבר שאינו מאכל אדם, אולם מרן זצ"ל בעומק למדנותו ועמקותו המקורית רצה לברר כל דבר ביסודו, בשורשו העמוק, ואמנם מבחינה הלכתית פסיקתית מרן זצ"ל הפנה את שאלתו גם לכבוד הרב הראשי הגראי"ה הרצוג זצ"ל, שענהו בתשובה מהירה של פוסק, המצרף דעות ונוקט לקולא בגלל שהשאלה בעלת משמעות ובגלל שעת הדחק¹.

דוגמא נוספת לדרכו המיוחדת בלמוד הדברים ממקורותיהם אנו מוצאים בשאלה מהו איסור כלאים והרכבת אילנות. עיקר איסור הרכבת אילנות נלמד מדין הרכבת בהמה, מכאן יצא מו"ר זצ"ל לחדש שאיסור הרכבה ענינו הוא כאשר מתחברים שני המינים ויוצא דבר שלישי, כגון הרכבת ענף נושא פרחים, ועל הכנה ג"כ יש פרחי מין אחר, ועל ידי משב רוח תיוצר האבקה שתוציא פרי חדש, אבל הרכבה של עץ על עץ באופן בו לא מתקבל דבר שלישי - אלא הרוכב הוא הקובע והכנה נעלמת לגמרי, לכן אין בהרכבות הנהוגות בימינו דין הרכבה האסורה מהתורה.

על חידושו זה כתב מו"ר זצ"ל (ארץ חמדה מהדו"ק, דף ערה):

אם כי מספרי אחרונים שדנים בתשובותיהם על הרכבה, נראה שלא ירדו לחילוק זה, מכל מקום מתוך דברי הקדמונים והירושלמי נראה הדבר כמו שכתבנו, והאחרונים לא דנו על על נקודה זו כלל, ועל כן אין להוכיח מהם דבר, אמנם בראשונים אין לנו שם גילוי דגם קציצת האילן התחתון לגמרי נקרא בשם הרכבה.

דוגמא נוספת אנו רואים בשאלת הגדרת המין בכלאים, שאלת יסוד בהלכות כלאים, שבה אסורה הרכבת שני מינים, כיצד מגדירים את המין, ובמה שונה מין אחד מחברו. מרן הרב קוק זצ"ל (משפט כהן כ"ה) הגדיר את המין בטבע הכללי של העץ ופריו, כגון זמן ההנבה וצורת ההשקיה, והחזו"א (כלאים סי' ג ס"ק א) כתב: "סידור המינים הוא על פי קיבוץ הרגשות רבות, כי מלבד התבנית והמראה והטעם אצור בכל פרי מזון אחר, כפי רוב היסודות האצורים בדם החי, ובהרגשות פנימיות מכיר האדם בחלוקת המזון של כל פרי ופרי, והכריעו חכמים ברוח קדשם מה הן מין אחד, ומה הם שני מינים". ואילו מו"ר זצ"ל חתר לו דרך מיוחדת, שבה הטעם הוא המבחן העיקרי של קביעת המינים, אולם כאשר אין הבדל גדול בטעם הרי שאנו קובעים את המין על פי מראה הפרי והעלים². העיסוק המעמיק במצוות התלויות בארץ לא היה רק כורח מציאותי עקב תפקידו כרב יישוב, אלא אהבתו למצוות התלויות בארץ הביאה לכך שאפילו בשמשו כדין בבית הדין

¹ הגראי"ה הרצוג זצ"ל (פסקים וכתבים, שו"ת במצוות התלויות בארץ סי' כב) הבטיחו שיחזור ויעיין גם בצד הלמדני, אולם לכך לא זכינו.

² הלכה למעשה הורה מו"ר זצ"ל על פי מה שהסיק בברוריו ההלכתיים, וכשהבאנו בפניו מינים שונים הרי שהיה חותכם טועמם ומסתכל בצורתם ולאחר מכן היה מכריע בשאלות שגדולי ת"ח לא היו מוכנים להורות.

הגדול, וכראש ישיבת 'מרכז הרב', הרי כשהועלתה שאלה מחודשת במצוות התלויות בארץ נכנס מרן זצ"ל בכל כוחו לברר את הסוגיא מתחילתה. שאלה מחודשת שמו"ר זצ"ל עסק בה בהרחבה היא באילנות שהאילן עצמו הוא ננס, ושנות חייו קצרים (שלש - חמש שנים), אולם ניתן לשותלו בעציץ שאינו נקוב, האם יש חיוב ערלה מדרבנן בעציץ שאינו נקוב? מו"ר זצ"ל, לאחר משא ומתן ארוך, נטה להקל שלא כדעת החזו"א זצ"ל. אולם לא רצה להכריע בשאלה זו לבדו, חפץ היה לשמוע חוות דעת של גדולי תלמידי חכמים זו. מו"ר זצ"ל פנה למרן הגרש"ז אויערבאך זצ"ל בשאלה זו, והתפתח ביניהם משא ומתן בהלכה³.

ג. כרועה עדרו

בהקדמתו ל'ארץ חמדה' ציין מו"ר זצ"ל שתלמידי חכמים הצעירים צריכים להיות מודעים שההצלחה תלויה רק בשיתוף פעולה עם הציבור, ומוכנים לצעוד צעד צעד עם הציבור.

אצל מו"ר ראינו כיצד הקביעה ההלכתית קשורה ביחס אל הציבור, מתוך ידיעת צרכיו ואפשרויותיו. לא פסיקה הלכתית של אדם שאינו מעורה בנעשה, אלא אדרבא עצם ידיעת המציאות והרצון העז ללכת עם הציבור על מנת להעלותו, הביאוהו לפעמים להקל בדברים מסוימים.

"רבנות כפר הרא"ה היתה דוגמא לתלמיד חכם שהוא נועם, שהרי בתחילת דרכו בישוב היו גם כאלו שלא קיבלו את הדרכת "עשה לך רב" או לפחות לא במידה מספקת, והרב ישראלי בזכות אישיותו, מעמדו התורני והנהגתו המכובדת זכה מיד יחס של כבוד... אצילות רוחו מנעה התנגשויות קשות" (מדברי מו"ח הגרמ"צ נריה זצ"ל, הצופה ט"ו תמוז תשנ"ה).

הנהגתו האצילית והנעימה, התחברותו עם העם שבשדות הביאה לכך שמו"ר זצ"ל התאמץ למצוא פתח להקל לצאן מרעיתו, למען יוכל להעלותם מדרגה לדרגה. אחת הדוגמאות להצעה שבאה למעט באיסורי שביעית היתה לזרוע בשביעית תחת גג מתנייע ובכך להקל את חומרת אסור הזריעה גם לאחר המכירה⁴. כן אנו מוצאים בנוסח הפרשת תרו"מ שהנהיג מו"ר זצ"ל בכפר הרא"ה, נוסח זה היה מהפשוטים ביותר, שיש בו בעיות הלכתיות מסוימות, אולם עדיפה היא הדרך הפשוטה ובלבד שיבואו להפריש

³. בתשובת הגרש"ז אויערבאך זצ"ל נכתב: "למעלת כבוד ידידי ומכובדי הגאון המפורסם מוה"ר שאול ישראלי שליט"א (זצ"ל) ומסיים "בהערצה ובכל אותות טובה וברכה ושמחה". ואילו תשובת מו"ר זצ"ל פותחת: "הו"כ ידידי המרומם הגאון הגדול, זקן ויושב בשיבה, מרבה פעלים לתורה ולהאדרתה כש"ת שלמה זלמן אויערבאך שליט"א (זצ"ל)". לקיים מה שנאמר "את והב בסופה" אלו ת"ח שעוסקין בתורה בשער אחד נעשים אויבים זה לזה, ואינם זזים משם עד שנעשים אוהבים זה את זה.

שנים רבות לאחר מכן כשפניתי למו"ר זצ"ל בשאלה זו אמר לי ההצעה היתה לזמנה ובהתאם למצב ההוא, אבל אין ללמוד משנה לשנה ומזמן לזמן.

⁴. ע"ע פסקים וכתבים להגרי"א הרצוג זצ"ל עמ' רא.

תרו"מ. כמו כן לא כפה על נתינת מעשר עני בצורה מלאה, מתוך ידיעה שבמצב הדור יש ללכת לקראת החקלאים ולהציעים צעד אחר צעד קדימה.

'ארץ חמדה'

ספרו המיוחד של מו"ר לברור הלכות ארץ ישראל, נקרא בשם 'ארץ חמדה'. ספר זה, כדרכו של מו"ר לברר את הסוגיות מעמקם, לא נכתב כספר הכולל סעיפי הלכה והערות, ההלכות נכתבו מתוך הבאת המקורות ובירורם, וכפי שכתב בפתח:
 "לברורה של הלכה ולהדרכתה בחיים החקלאיים, ערוך על פי מקורות הגמרא, הפוסקים והמפרשים, הראשונים והאחרונים בביאור השיטות המחלוקות ונימוקיהן ומסקנות ההלכה למעשה".

הדבר ניכר בייחוד בספר 'ארץ חמדה' (ספר שני) הלכות כלאים, שחלקו לשני חלקים א. ההלכות ב. בירורי הלכה. גם חלק ההלכה הוא בנוי על מקורות המשנה והתלמוד ראשונים, אחרונים והפוסקים. על חלק הספר העוסק בהלכות כלאים כתב:

"אין הוא מיועד להיות ספר פוסק הלכות, המגמה היא לתת לפני הלומד והמעייין את המהלך של פסק ההלכה מתוך המקורות שבמשנה ושבתלמודים, דרך הראשונים והפוסקים עד גדולי דורינו, אולם האחריות לפסק הלכה למעשה נשארת על המעיין, שיצטרך לברר הדברים ולהסיק מסקנותיו מהן"⁵.

בסקירתו על הספר 'ארץ חמדה' כתב הרה"ג כ. פ. טכורש זצ"ל ('התורה והמדינה' ט-י עמוד תרכז): "המחבר כבעל נסיון הנמצא בתוך תוכם של הענינים להלכה ולמעשה, אגר ואסף על פני מרבד הספר כולו, חומר עשיר מגוון, שיש בו משום בקיאות, הערות, פירושים, פיענוח דברים סתומים, חידושים, מחקרים פלפולים ודיונים הנאמרים בהגיון, בתבונה ובעמקות, ועל כולם מוציא מסקנות הלכתיות ופסקי דינים מעשיים... אף הוא אינו חת לדון ולהתוכח עם גדולי ישראל הדנים בענינים אלה; כפתור ופרח, תורת הארץ, תפארת ישראל, אבני נזר, ישועת מלכו, כרם הארץ, חזון איש ועוד, ולפעמים גם חולק עליהם, ומוכיח את צדקת מסקנותיו".

הספר 'ארץ חמדה' קנה לו שביטה כספר יסוד למצות התלויות בארץ. לא רק אצל תופשי התורה מבית מדרשו של מרן הרב קוק זצ"ל, אלא אפילו אצל תלמידי מרן החזו"א זצ"ל הרבו לעסוק בספר זה, ועיין ב'דעת יואל' (להגר"י קלופט זצ"ל עמ' ק"ו) שדן במחלוקת שבין החזו"א זצ"ל והגר"ש ישראל זצ"ל בענין הרחקה בקטניות, עובר על כל ראיותיו של מו"ר זצ"ל, ונושא ונותן בדברים⁶.

⁵ פסקה זו הושמטה מתוך ההקדמה של הספר שיצא במהדורה מחודשת (מוסה"ק תשמ"ב) מכיון שהחלק העוסק בהלכות כלאים הושמט. כאשר פניתי למו"ר זצ"ל שיאפשר למכון "התורה והארץ" להוציא לאור מחדש את החלק העוסק בהלכות כלאים, ענה מרן זצ"ל שכיון ועברו שנים רבות הרי שהתחדשו דברים נוספים, ובמספר דברים רצה לשנות, לכן יש צורך בעוד עמל גדול על מנת להוציא ספר הלכות כלאים מחדש.

⁶ נעלם מאיתי מדוע הגר"י קלופט זצ"ל לא ציין את שם הספר "ארץ חמדה", אלא כתב "וראיתי בספר אחד" כאשר ברור לאיזה ספר הכוונה.

ההתעסקות במצוות התלויות בארץ לא היו רק בבחינת הוראת הלכה למעשה, אלא הן היו מערכת שלמה של תורת הארץ ומצותיה. לכן בתחילת ספרו 'ארץ חמדה' הופיע ברור הלכתי ארוך בענין מצות ישוב הארץ בעבר ובהווה, היכן נוהגת מצוות ישוב הארץ. נושא זה העסיק רבות את מו"ר זצ"ל. כתיבת המהדורה הראשונה של הספר הסתיימה בה' באייר תש"ח, ביום הכרזת המדינה, ולכן דן (עמ' פ"ו) במעמד קדושת הכיבוש בימי מלחמת השחרור. במהדורה המחודשת של הספר (מוסה"ק עמ' קל"ח) ישנה תוספת ברור ביחס לכיבוש הארץ בימי מלחמת ששת הימים. כשהתעוררה שאלת אחיזתנו במרחבי ארצינו, חזר והוסיף בויכוחו עם מרן הרה"ג עובדיה יוסף שליט"א (בספרו 'חוות בנימין' ח"א עמ' צ"ח): "שכל אותם המקומות שנכבשו ע"י צה"ל במלחמת ששת הימים, שהיא מלחמה שנכפתה עלינו, בעוד שהשתדלנו למונעם מלצאת למלחמה, ובמצורף לזה קנין החזקה שמבעשי ההתנחלויות שבא בעקבות הכבוש (אחרי שהובהר למדי שעדיין משתעשעים בחלום שיצליחו לזרוק אותנו לים) ושהיו בהסכמת ואף בסיוע של הממשלה, תורת כיבוש עליו לכל דבר. וזה אפילו אם נסבור (וכן הוא האמת לענ"ד, וכמש"כ במק"א), שאין לנו כיום מצות כבוש לכתחילה ע"י מלחמה שכרוכה באבדן נפשות, מכל מקום באותם חבלי ארץ שנפלו לידינו בחמלת ד' עלינו במלחמת מצוה של עזרת ישראל מיד צר, ועשינו מעשה המורה על רצוננו לזכות בהם, תורת כיבוש עליהם, ועל כן, חייבים לצאת על הגנתם במלחמה, ואין טענת פקו"נ תופסת בזה".

קדושת הארץ ומצוותיה מחייבים אותנו גם לברור מהם גבולותיה של הארץ. מו"ר זצ"ל ברוב התמדתו וברורי הלכות חדר לעומקה של סוגיית גבולות הארץ, ולאחר עמל ויגיעה העלה פסקי הלכה גם בסוגיא עמומה זו. על דברי מרן זצ"ל בענין הגבולות כתב הרב כ. פ. טכורש זצ"ל: "השקיע כאן הרבה שקידה ועיון, בכדי להתמצא בגבולות ארץ ביסודם, במקורם ובהשתלשלותם עד הנה, מברר ומחווה את דעתו כאחד הבקיאים בהם, **שנדיר למצוא בין הרבנים ותלמידי חכמים**. מביא את דעת החוקרים בידיעת ארץ ישראל ומציין ומתוכח עמהם, חודר לענינים וידיעתם של גבולות הארץ, עומד על גרסאות שונות אף דוחה גירסאות משוערות, מגלה מקורות חדשים, ומהם הוא דולה את השקפותיו וחידושיו בשטח זה, ומכאן שוב בוקעת ועולה מדת אהבתו והתקשרותו של המחבר עם ארץ ישראל, בה ובעבורה"⁷.

ה. השפעתו הצבורית

כאשר אנו עוסקים בהשפתו של מו"ר זצ"ל על הלכות התלויות בארץ, עלינו להתבונן על פעליו המרכזיים בשטח זה.

⁷. זכורני שלא אחת באתי אצל מו"ר זצ"ל וראיתיו רוכן על מפות, ובשנותיו האחרונות היה מחזיק בידו זכוכית מגדלת ובודק מקומות, ומורה הלכה לכל מקום ומקום בארצנו הקדושה, וזאת מלבד מפת ארץ ישראל שהיתה קבועה מתחת לזכוכית שולחנו.

בעלותו לכפר הרא"ה (תרצ"ח) החל לברר את המצוות התלויות בארץ, עבור אנשי הכפר והסביבה הקרובה.

בשנת תש"ז החליט מו"ר זצ"ל שיש להקים גוף צבורי ראשון שיעסוק במצוות התלויות בארץ, כדי להכשיר ת"ח וחקלאים במצוות התלויות בארץ. ואז הוקם "מכון להלכה ברורה בהתישבות החקלאית - כפר הרא"ה". מכון זה היה מקום למוד לחברי גרעינים קיבוציים, בוגרי ישיבת בנ"ע, למדו במכון זה חמשה ימים (א-ה), כאשר עיקר הכלכלה היתה אצל תושבי כפר הרא"ה, וישיבת בנ"ע כפר הרא"ה. מו"ר זצ"ל היה חוקר את סוגיות ההלכה לעומקם, ואת עניני החקלאות היה לומד מספרות רוסית, מחברי מכון וולקאני, ומחקלאי הסביבה. בכך למד ופיתח מו"ר זצ"ל את הידע החקלאי שלו, והעניק גם למתכוננים לעלות ליישב את ארץ ישראל, במושבים וקבוצים חדשים את ההנחיה ההלכתית במצוות התלויות בארץ.

במסגרת מכון זה יצאו דפי שעורים, שהוו את הבסיס ליצירת הספר 'ארץ חמדה' (יש לציין לשבח את המרכז החקלאי של הפועל המזרחי, שבראשו עמד ר' מיכאל חזני זצ"ל). דפי הלכות אלו הועברו ליושבים וניתנו שעורים על פי הכתוב בו (בין הקבוצים שהדברים הועברו ולובנו היו משואות יצחק וכפר עציון).

במסגרת העבודה להפצת תורת א"י, המכון היה צריך להיות אחד הכלים הבסיסיים להפצת התורה, ובו החלו הדברים להתברר ולהתלבן. מכון זה לא התקיים תקופה ארוכה עקב צוק העתים.

בשנת תשי"ב היתה שנת השמיטה הראשונה לאחר הקמת המדינה, מרן זצ"ל כיהן כבר כראש רבני המושבים של הפועל המזרחי, והוא החל בהגשת הנחיות מסודרות לענין השביעית, הוציא דפי הלכה של המרכז של הפועל המזרחי. נשא ונתן עם הרבנים הראשיים (הגרא"ה הרצוג, והרב בן ציון עוזיאל זצ"ל), ומועצת הרבנות הראשית. פסקי הלכות אלו הפכו ליסוד הלכות שביעית בארץ ישראל לאחר תקומת המדינה (בצאת השנה עמ' פז).

במהלך שנת תשי"ז הוציא מו"ר זצ"ל לאור את החמדה שהיתה גנוזה עמו מימי מלחמת השחרור, את ספרו הגדול 'ארץ חמדה' שסיום כתיבתו היה ביום ה' אייר תש"ח, אולם מסיבות שונות התעכבה הופעתו. ספר זה וחדושו המיוחדים גילה לעולם את האבן המבהיקה שיודעת לפלפל בחכמה, וביחוד בתורת ארץ ישראל, ממקורותיה היסודיים ביותר.

בשלהי שנת תשי"ח הקימה הרבנות הראשית את "המחלקה להלכות התלויות בארץ ליד הרבנות הראשית לישראל" מחלקה זו פעלה במהלך שנת תשי"ח בהכנה לשמיטה ובהדרכה לרבנים, חקלאים, עיריות, בתי ספר וכדו', לאורך שנת השמיטה הוצאו חוזרים הלכתיים רבים, והרבנות הראשית היתה תל פיות לשאלות רבות ומגוונות בעניני שמיטה ומצוות התלויות בארץ. הכל ידעו שיש ברבנות הראשית לישראל אחד הענקים המשיבים את דרכה של תורה לכל שאלה באופן מידי ללא התמהמהות. בועדה למצוות התלויות

בארץ היו שותפים גם הרה"ג ירוחם פישל גרוסברג זצ"ל, והרב צ. מאיר זצ"ל, והרב א.ח. סנדומירסקי זצ"ל. הדרכות וחוזרים אלו כונסו בקובץ "בצאת השנה" (תש"ך).

מתקופה זו נעשה מו"ר זצ"ל העמוד הימיני של הוראת המצוות התלויות בארץ, בכל מועצות הרבנות הראשית שהיה חבר בהם, היה ממונה על הועדה ההלכתית ובייחוד במצוות התלויות בארץ.

כאשר הוקם 'מכון התורה והארץ' (בשביעית שנת תשמז) מו"ר זצ"ל היה הרב המובהק של 'מכון התורה והארץ'. חברי המכון היו מקבלים ממנו תשובות מפורטות וארוכות (חלקן הודפסו בספרו 'חוות בנימין', ו'התורה והארץ' ח"ג).

כשנכתבו חוברות ההדרכה לשמיטה (תשמז) מטעם הרבנות הראשית, הרי שמו"ר עבר על כל החוברת ועיטרה בהגהות הערות, דקדוקים וחדושים, ועל פי הערות אלו נערכו החוברות.

תלמידיו הרבים בכל מרחבי הארץ פנו למו"ר זצ"ל לשמוע את דבר ד' זו הלכה בעניני מצוות התלויות בארץ בכל השאלות המתחדשות, חליבה בשבת, כשרות המזון, שביעית, תרו"מ ערלה, ולכולם ענה תשובות מהירות ובהירות.

השפעתו המיוחדת במצוות התלויות בארץ הייתה על פני שני דורות, מאז עלותו לכפר הראה (תרצ"ח) עד העלותו לגנזי מרומים (תשנ"ה) במשך כח"ן שנים. דורות אלו הם של תקומה, ביסוס ופיתוח, ולכן דברי מו"ר זצ"ל הפכו להיות אבן פינה בל תמוט בהנהגת מצוות התלויות בארץ, בכל מרחבי ארצינו הקדושה.

כתב אוצר בית דין משפחות פניאל קלרמן

הנה
לכונן דהרי"מ

א/ הינה משה יצחק פייש ויהנה א"י בית גליקסמן ונתב
יצחק יחיאל יצקוביץ נתבצרו להיות ברז מאת ג'קום אונ
ה"ש של פירוק לגיזות לצדוק הציבור

ד/ אחרי שנעשו ה"ש הוא בהסכמ עם מר יוסף אבנר ה"ג למא
סיימ ה"ד קלימן נ"י ליהי הוא ליח להתלפקו על חקוקו
הלכה שלו ולא מר יוסף א"י פניאל נ"י אל נמצאת מר קלמ
ועלות את כ המופות הנתונים ומהומה על י"ו או על י"ז
פועלים ולא יק למ דבר לאמר

ז/ ה"ד נתקדש וכות להכניס את הפירות אל החקוקו ה"ד
למך ממך של המכר הדרו"י ה"ד והחזיקו

ח/ חקוקו הלכה ה"ד נמצאו כפי ברואה ה"ג, ומר
ה"ד הממך ה"ד נמצאי. א

ט/ ה"ד קודם את המקומות ה"ד לאוצר בית דין
כ/ ה"ד קודם ה"ד לכך אהר וחמילים ל"י לחולס ברז
ל המופות ה"ד וה"ד לכניה המקוק.

יא/ ה"ד אהר את הסכום ה"ד מחדש כ המוצאת אלבי"הו
ל משה ליקחו את הפירות ל"י משה ושק כ"י לעלו
ההוצאות.

וא לבי בעה"ח ייחוס צרי ראל ה"ד הל"י
לכונן מאי

נ"א
נ"א
נ"א

הליכות שדה עמוד מס 41 50 המכון לחקר החקלאות ע"פ התורה הודפס ע"י תכנת אוצר החכמה

הרב שאול ישראלי

לדרכה של התנועה הדתית לאומית*

כבוד היושב ראש, צירים נכבדים, מרנן רבנן ורבותי!

"שלוחי עמך בית ישראל..."

בפתח דברי, שהם בעצם גם ראשית הדיונים בינינו לבין עצמנו, אני רוצה לשאת תפילה, ולשתף גם את הצבור הנכבד הזה באותה תפילה, שמתפללים שליחי ציבור בעמדם לפני אבינו שבשמים: "היה עם פיפיות שלוחי עמך בית ישראל". צירי הועידה, עם היותם במהותם ובעיקרם שליחי סניפים, שליחי התנועה למקומותיה השונים, הרי לאמתו של דבר, הם הרבה יותר מזה, באשר התנועה שלנו איננה רק מפלגה ככל המפלגות. התנועה שלנו נושאת חזון העם כולו, היא נושאת גם את השליחות שהוטלה על העם כולו בשעה זו. התנועה קיבלה על עצמה את התפקיד של "שלוחי עמך בית ישראל", שלוחי העם כולו, גם של אלה שלא תמיד הם "יודעים מה שיבקשו", גם של אלה שלא תמיד "יודעים מה שישאלו", גם של אלה שהם תועי דרך, גם של אלה שאין להם פה לבטא את החסר להם. צירי התנועה, הם גם שלוחי דידן וגם שלוחי דרחמנא. והברכה והבקשה בפי היא, ש"באור פניך יהלכון". צריכים אנו לברכת מאור פנים, צריכים אנו לברכת רוחב לב, צריכים אנו להתברך ברוממות נפש, ובהתעלות על עצמנו. להתברך בשכחת הדברים הקטנים ובזכירת התפקיד הגדול ששעה זו מטילה עלינו: "עמך לפניך יעבירון והם בתווך יעבורון". מגמה שהיא להאדיר את העם כולו לפני מלך מלכי המלכים; מגמה שהיא להחזיר עטרה ליושנה; מגמה שהיא להחזיר כתר תורה למדינה הזאת ולאומה הזאת. "והם בתווך יעבורון" - בשני מובנים: במובן של אי רצון להזדקרות, להליכה דוקא בראש, אלא במגמה לצעוד צעד בצעד עם העם כולו ולהאזין לרחש הציבור כולו למקומותיו. לא התנשאות על מישהו, ולא מגמת כתרים של כבוד, אלא הליכה יחד עם הציבור כדי להשפיע עליו. "והם בתווך יעבורון"...

הליכתנו מסוכנת היא מחמת שהדרך איננה סלולה, ואף ממוקשת. כי על כן השאלות העומדות לפנינו על הפרק בשעה זו ובתקופה זו לא היה לנו כמותן לכל הפחות במשך אלפיים השנים של הגולה. אני אומר "לכל הפחות", מכיון שקשה לעשות את ההשוואות המדויקות עם התקופה של הבית השני. צריכים אנו ללמוד הרבה וזקוקים אנו בהרבה לסיעתא דשמיא שלא ימעדו אשורנו בהליכה זו בתווך, בקביעת הדרך הזאת, שכל סטיה

* מתוך נאום בפני הועידה הי"ג של הסתדרות הפועל המזרחי, והועידה השניה של המפד"ל, א' בתמוז תשכ"ג. פורסם בגליון מיוחד של 'הצופה' ובסכומי הועידה.

הימנה, אם לימין ואם לשמאל, היא מסוכנת. לפיכך, זקוקים אנו לברכת מאור פנים. וזו התפילה שבפינו: "באור פניך יהלכון".
 יהי רצון, שכל אחד ואחד מאתנו ירגיש בקרבו את גודל האחריות שבחזונו הבחירה הזאת של צירים לועידת התנועה, ואת גודל המעשה שהיא מטילה עליהם בשעה זו.

מטרתה של התנועה הדתית לאומית

הנושא שאנחנו עומדים לדבר עליו ["בעיות הדת במדינה"], הוא לאמיתו של דבר הנושא העיקרי, והבעיה המרכזית של התארגנותנו בתור תנועה. ואם אמנם בדרך המעשה עוסקת התנועה לאו דוקא בבעיות דת, אלא בבעיות כלכלה, בבעיות מדינה, בשאלות שונות שהזמן גרמן, אבל כל הדברים האלה יש להם ציר מרכזי אחד, מגמה אחת שמדריכה את הכל: אם הקמנו מפעלים כלכליים, הרי זה כדי שיוקל על הציבור ההולך אתנו לשאת את המשא היומיומי למען הגשמת המטרה של החדרת דת ותורה בארץ ישראל. אם אנחנו נושאים במשא המדיני, הרי עניין במיוחד אין לנו כלפי הדבר הזה. אם כן, כמוכן, במקרים מסוימים יש ויש מה להגיד בשטח זה. אבל גם מבחינה זו, היינו יכולים למצוא לנו שותפים בדרך. הנקודה היחידה והמרכזית שלמענה קבלה התנועה על עצמה את עול מכלול הבעיות, הרי היא בעיות הדת במדינה.

ובנקודה זאת, מחויבים אנחנו להסתכל גם אחורה, וגם להתוות דרכים לעתיד. מכיון שבשאלות אלה יש פער גדול בין מה שהיינו רוצים לראות, לבין מה שיש למעשה במציאות, בין מה שאנחנו יכולים להתוות לנו כהישגים. כשהמדובר הוא לטווח קצר הרי שאלת ההפרש הזה בין הרצוי לבין המצוי, בין מה שצריך להיות החזון הגדול, לבין מה שיש בהגשמה המעשית, מכריחה אותנו לפעמים להכנס לדרכים שיש בהן משום פשרה, משום ויתור מסוים ומשום נסיגה מסוימת אחורנית. ואנחנו צריכים לקבוע לעצמנו גבולות גם למה שאנחנו רוצים וגם למה שאנחנו עושים, לקבוע באיזה מידה משתלבים יחד שני הדברים הנראים כניגודים, ובאיזה מידה הפעולה המסויגת מקרבת אותנו לקראת המגמה הסופית.

הנחות היסוד למאבקנו

אנחנו נגשנו לעניין בתורת תנועה, מתוך כמה נקודות יסוד. המאבק שלנו על השלטת תורה בארץ ישראל הוא גם בזמן שאנחנו יודעים שהציבור הרוצה והמעוניין בדעה תחילה וברצון ברור לשלטון התורה בארץ, איננו מגיע לפי שעה לרובו של הציבור. לא נעסוק כרגע בניתוח הגורמים שהביאו למצב זה, אבל מצב עובדתי ברור זה מטיל עלינו הכרח של ניסוח דרישותינו לאור מציאות זו.

מה הן הנחות היסוד?

נקודה ראשונה: אנחנו משוכנעים, שקיומו של עם ישראל כעם עצמאי בארץ ישראל מותנה בתנאי ולא יעבור בקשרו הנצחי עם התורה. לא זו בלבד, שבמשך כל ההיסטוריה הארוכה של עם ישראל עוד לא אירעה הינתקות מוחלטת ותלישות מוחלטת מכל ערכי התורה, נסיון שאין לו אח ודוגמא - הרי גם כיום אנחנו יכולים לראות ולהוכיח באיזה

מידה קשר זה הכרחי למען קיומו הרוחני והפיזי כאחד של עם ישראל בארץ ישראל ובתפוצות.

לא עבר עדיין זמן רב מזמן שהיינו עדים למאבק שנהלה התנועה שלנו, ויצאה ממנו בכבוד, בשאלת "מי הוא יהודי?". וכשם שמצד אחד היתה עמדתנו בענין ברורה, הרי מהצד השני יכולים אנו לציין את מידת המבוכה בשאלה זו בתוך המחנה החילוני. עדים למבוכה יכולים לשמש הלבטים והדעות החלוקות בשאלה המדוברת בתוך בית משפט העליון. אם מצד אחד היתה דעה לתת אפשרות של הספחות לכלל ישראל לאדם שאיננו מקבל על עצמו כל חובות שהן מיוחדות ליהודי לפי ההלכה עם כניסה לכלל ישראל, ויכול אדם להרשות לעצמו להשאר כאשר היה עם כל השקפותיו, עם כל אורח חייו, בתנאי אחד ויחיד שיצהיר על השתייכות לציבור הזה שנמצא כאן בארץ ישראל, הרי מצד שני הגיעו לאפשרות שניה, שמאפשרת להשאר ולהמשיך להיות קשור, כאילו, עם כלל ישראל לאחד שקיבל עליו אמונת אל נכר. המבוכה מסביב לדבר זה, חילוקי הדעות שנתעוררו לאו דוקא על רקע ההלכה, חושפים לעינינו, לאמתו של דבר, מבוכה של הדור שאיננו יודע כבר את יחודו היהודי. מה זה יהודי? זוהי שאלה שאיננה נשאלת רק בקשר לשאלה קונקרטי של גויה מסוימת שהתחנתה והתקשרה באיזה צורה עם יהודי. השאלה היא הרבה יותר עמוקה: אם יהדות פירושה לא-שבת, אם יהדות פירושה לא-כשרות, אם יהדות פירושה לא-קדושת משפחה, אם יהדות פירושה לא קשר לתורה - אז מה זה באמת יהודי? כלום קשר רופף ומקרי של המצאותנו במדינה זאת, הוא שיכול להספיק בשביל תעודת זהות של יהודי? אם כך הוא - אז מה עם אותם מיליוני יהודים שהם בחוץ לארץ, שאין להם סיכויים ברגע זה שיבואו ויעלו באמת לארץ ישראל? - ומה יהיה עם אותם מאות ואלפים שיקלעו במקרה, לרגל עבודות שונות, לרגל השתלמויות שונות בחו"ל - האם לא יגיעו לאפשרות הפוכה? - אם בצורה כל כך קלה אפשר ללבוש את הכתונת - מדוע אי אפשר בצורה לא פחות חמורה גם לפשוט את הכתונת הזאת! אם יהודי שייך ליהדות רק מבחינה זאת שהוא נמצא במדינה זאת ומדבר עברית - אז מחר, כשימצא בארצות הברית וידבר אנגלית, ואולי יוקסם מהתרבות האמריקאית, יהיה לו אולי עניין דוקא לנתק את הקשרים עם המדינה העניה והדלה הזאת.

זוהי מבוכה איומה של דור. אותה שאלה של אותו גוי מבחינת ההשקפה, מבחינת ההתקשרות עם עבודה זרה, שניתק את קשריו המהותיים הרוחניים עם ישראל - באותו רגע שהיתה ניתנת לו לגליזציה לכך, באותו רגע שהיו מאשרים לו את הזכות להכנס כך לכלל ישראל, מה היה זה אומר על פרצופה של כנסת-ישראל? על מהותה של מדינת ישראל? כל ערב-רב מאיזה סוג שהוא היה יכול למצוא לו מקום כאן, והיה יכול לבנות את המדינה כשותף שווה בשווה. למה היה זה מביא ביום מבחן? מה יהיה בשעה שהמדינה תעמוד בפני מבחנים גדולים וקשים? אין אנחנו יודעים מתי יפרוץ המשבר, אנחנו מקוים ומתפללים שירחק היום הזה, אבל לא אנחנו קובעים את הזמן מדויק, ואין אנחנו יכולים לחזות מראש את מידת הקשיים שנעמוד בהם. אבל כשיבוא המבחן, איך יתגלה הקשר הזה? איך תהיה התגובה של האנשים האלה לאותן שעות קשות לישראל,

כשלהם אין מאחוריהם את אותם אלפי שנים של מסירות נפש, אותם דורי דורות של מוסרי נפשם על קידוש השם? מה יעשו אלה שרק בהצהרה נעשו יהודים, מה יעשו אלה שיש להם קשרים עם אמונות אחרות, כיצד יעמדו הם בשער? כלום יהיו מוכנים בגופותיהם ונפשותיהם לעמוד במערכה? האם לא ינצלו את האפשרות של בריחה לאחיהם בדת, למדינותיהם החזקות והשלוות? זו איננה דוקא שאלת דת - זוהי שאלה מדינית ולאומית ממדרגה ראשונה. והמבוכה הזאת, אכן הקיפה את הציבור למרות כל הנסיגות לטשטש אותה. הנקודה האחת.

הנקודה השנייה: אנחנו מאמינים באמונה שלמה שכל יהודי מזרע אברהם, יצחק ויעקב, שעלה והתקשר בידיעה ברורה למדינה זאת ולארץ זאת, גם אם ביודעים אין הוא רואה את עצמו קשור לתורה, הוא נושא בתוכו בלא יודעים, בתת-ההכרה שלו, את מורשת האבות, את מורשת הגבורה וקידוש השם, את הרצון הפנימי הטהור של חיים טהורים וקדושים, כצו התורה של "קדושים תהיו". גם אם אין הוא מכיר בכך במתכוון וביודעים, גם אם הוא לעתים אפילו מתכחש לזה, יש בו הניצוץ היהודי.

ועד לכך אולי הוא אותו משאל, שהעבירו במקרה בשאלת בשר כשר, אשר העלה אחוז מכריע מוחלט למאכל כשר בארץ ישראל. ועדים אולי בתי הכנסת ובתי המדרש בימי חג ומועד, בימים נוראים וביום הקדוש, שעה שגם הרחוב החילוני הרגיל, שאינו מכיר באופן רגיל בין שבת לחול, לובש קדושה, ויהודים ברובם המכריע מתכנסים לבתי כנסיות ובתי מדרשות. עד הדבר הזה, כי עדיין לא כבתה הגחלת, ככל אשר יחובר אל החיים יש ביטחון לכל מי שהוא שומר על טהרת השרשרת והמשכיות של זרע אברהם יצחק ויעקב, ששוב ישוב אלינו, גם אם ברגע זה אין המהלך לכיוון הזה נראה לנו מבחינה חיצונית.

ומכאן לנקודה השלישית: במה שנוגע לשאלות היסוד לקיומה של האומה, לדעתנו אין מקום להכרעה לפי קונסטלציה מקרית של רוב דעות. אנחנו רואים את עצמנו לא רק כמיצגים את הציבור הנמצא במקרה במדינה הזאת, כי אם את כל כנסת ישראל למקומות תפוצותיה השונות, וזו אף פעם - גם כיום - לא נתקה את עצמה בצורה מאורגנת מתורת ישראל. גם אלה שהם רחוקים אולי מחיי תורה במעשה, הם קשורים בכל ארצות התפוצה לאיזה שהוא בית כנסת, לאיזו שהיא קהילה - הצורה המאורגנת של חיים יהודיים בחו"ל בכל מקום, הקשורה רק עם החיים הדתיים. ולפיכך, הצירוף המקרי של רוב לא דתי במדינתנו איננו קובע. ולא זו בלבד, אלא שאנחנו איננו רואים את הדור הזה, את הרגע הנוכחי, כמכריעים וכזכאים לקבוע את דמותה של האומה, וכאלה שהאפשרות ניתנת להם להרשות סטיה ממהלך הדורות כיצד לעצב פני האומה ולקבוע מהו המהלך ההיסטורי של ישראל. ואם ימצא מישהו, יהיה זה אפילו דור שלם, שיתאחד ויתלכד, חס וחלילה, נגד תורת ישראל - לא תנתן לו האפשרות הזאת. מחמת שאנחנו איננו דור אחד לעצמו, כי יונקים אנחנו משרשרת של עבר גדול ורחוק, ועינינו נשואות לקראת עתיד גדול, שיהיה המשך של אותו עבר מכובד. לפיכך, כל צירוף שהוא נגד

תורת ישראל לא שריר ולא קיים. איננו מכירים בשום חוקי דמוקרטיה בשטח זה, הבאים לעקור את מהותנו ולהתכחש לצור מחצבתנו מאז ומעולם.

שאיפתנו - עם קדוש בכל הליכותיו

מתוך נקודת מוצא זו, שציינו לעיל, איננו יכולים לאמתו של דבר להבחין בין חובות הרבים לחובות היחיד, בין רשות הרבים לרשות היחיד. נזרקה שאלה בחלל האויר: מה יהיה אם יוצר רוב של יהדות דתית בכנסת, האם נאסור את התנועה בשבת למכוניות פרטיות, או שאנחנו נתבע רק השבתה מוחלטת של התחבורה הציבורית. מבחינה עקרונית, השאלה איננה שאלה. החתירה שלנו לאחד את ישראל עם תורתו איננה יודעת גבולות, ואיננה יכולה להבחין בשום פנים ואופן בין תחבורה ציבורית ובין תחבורה פרטית.

יתר על כן, היא איננה יכולה גם להבחין בין שאלת תחבורה ברשות הרבים ובין שאלת חילול שבת בין כותלי ביתו של אדם. התביעה שלנו היא תביעה מלאה. אנחנו איננו מסתפקים בחקיקת חוקים חיצוניים, אנחנו שואפים להיקף הרבה יותר מזה, אנחנו שואפים לעם קדוש בכל הליכותיו. לא רק ברשות הרבים, כי אם גם ברשות היחיד. אבל זה אמור מבחינה עקרונית. מכאן אנחנו עוברים לשטח המעשה. וכאן אנחנו נתקלים בשתי שאלות, ומתוך השאלות הללו אנו צריכים לאותה הליכה בתוך שדיברנו עליה לעיל, אותה הליכה בין שני הצדדים של ימין ושמאל, של שמירת דרך מתאימה, של סלילת מסילות ללבבות ושל אפשרות הליכה צעד בצעד לקראת המגמה הרחבה והמשימה הגדולה המוטלת עלינו, להקים גוי קדוש, שכל פרט ופרט ממנו יהא קדוש לא פחות מאשר הכלל כולו. האפשרות המעשית נבחנת משתי בחינות:

א. הנכונות של הציבור, ההבנה, האפשרות, שהציבור יבין מה רוצים ממנו. מכיוון שבאותה מידה שהציבור לא יבין, הרי אנחנו נתקלים בהתנגדות חזקה ותהיה זאת בחינת 'תפשת מרובה' ש'לא תפשת כלל'. זוהי נקודה אחת.

ב. השאלה של קיום תורה ומצוות, אליבא דאמת, איננה מסתפקת בקיום מכני של המצוה. גם אילו היה הדבר ניתן בידינו מבחינה מעשית, והיינו יכולים להכריח את כל איש יהודי להניח תפילין בבוקר, הרי אם היהודי איננו רואה בזה קדושה של תפילין, אם הוא רואה לפניו רק קוביות שאינן אומרות לו ולא כלום, הרי הנחת התפילין זו איננה הנחה, וגם אם מצוות אינן צריכות כוונה, הכוונה ההפוכה ודאי שאיננה אומרת קיום המצוה.

אנחנו רואים את עבודת השם, בעיקרה, כעבודה שבלב, ועל כן אין זאת פעולה מיכנית, אלא יש למצוא את המפתח ללבבות בכדי שנוכל להסביר את המאור שבתורה, בכדי שהציבור ידע ויבין כי התורה היא חיינו ואורך ימינו.

דרכי המאבק

ועל כן, מבחינה זאת המפעל שלנו מתפצל לשני זרועות: הדרך האחת היא הדאגה לגיבושו וליכודו של הציבור שומר האמונים, שכל מי שהוא רוצה באמת ובתמים לשמור

על תורה ומצוות, וכל מי שרוצה באמת בתמים לחנך את ילדיו לתורה, וכל מי שרוצה באמת ובתמים שהשבת שלו תהיה שבת של קדושה, ימצא לו את האפשרות הזאת. בשטח זה עשינו אנו את הפעולות הראשונות בהתישבות, והמשך הפעולות שתכנן חקיקה, מאבק למען זכות עבודה, מאבק למען דריסת רגל של ציבור דתי שומר תורה ומצוה בכל הענפים ובכל מקצועות החיים.

הנקודה השניה היא החקיקה. החקיקה ביסודה ובמהותה מכוונת כלפי ציבור שאין לו הבנה גדולה לדרישות התורה. כי מי שיודע תורה ומי שמבין תורה, ומי שרוצה ללכת בדרך התורה, אינו צריך לחקיקה של הכנסת. בשבילו יש כבר חקיקה של תורת משה מסיני. השאלה נוגעת לאותו ציבור שהוא צריך לקבל על עצמו את החוקה דרך מסגרת החקיקה של הכנסת. וכאן אנחנו מוכרחים ללכת בתווך, בדרך המובילה אל החזון, אבל מסתפקת לעתים בפכים קטנים; רואה לפניו את החזון של קדושה וטהרה של עם ישראל כעם קדוש, רואה לפניו את השבת קודש כשבת קודש של כל אחד ואחד בביתו, אבל איננה יכולה לתבוע את צורת החקיקה אלא באותו נוסח שהוא מוצע, חקיקה של רשות הרבים, וגם זה עם הגבלות מסוימות שמשתדלים לצמצם אותה. אבל בכל זאת, תוך ההכרה והידיעה, שעם ההצלחה הגדולה ביותר לא נוכל להשתלט באמצעות החקיקה על הבעיה בשלמותה.

יש טוענים נגדנו, מאותן בחינות שהזכרנו לעיל, שכל התארגנות פוליטית למען הדת היא למעשה מפריעה לנקודה המרכזית של הדת - לעבודה שבלב. יש שמטיחים נגדנו את העובדה, שהחקיקה תמיד משאירה חלקים של 'פרוץ', שהוא לפעמים לא פחות מאשר ה'עומד'. ויש שטוענים, שאנחנו הולכים במובן זה בפשרות. אבל אליבא דאמת, עלינו להבין שהמגמה שלנו בשטח החקיקה יסודה ועיקרה לשמור על טהרת הגזע היהודי של העם היהודי; לשמור על הקשר עם עברו, כדי שיזכור קצת מה זה יהודי; שידע, שהמושג יהודי מחייב משהו; שבבוא הזמן ובבוא ההתעוררות, ואנחנו בטוחים שהיא בוא תבוא, יוכל להענות לתביעה; שלא יוצר כאן, חס וחלילה, מצב שממנו אין לחזור. זוהי המגמה שלנו בשטח החקיקה.

אבל ביסודו של דבר, הנקודה העיקרית תהיה, וכך היא קיימת, במידה של הצלחתנו ללכד סביבנו את הציבור שומר התורה, ללכד סביבנו את הציבור שיודע הוא עצמו את תוכן חיו, את הציבור שיוכל לשמש כדוגמא נאה לאחרים, את הציבור שעליו יוכלו לומר: "כזה ראה וקדש". אם כבר כיום, יכולים להראות באצבע על כך שאותה תופעה של 'בני טובים' היא תופעה שאצלנו ביהדות הקיימת אין לה מקום, אם כיום הזה כבר אפשר להראות שתופעה של משחק בקוביה ומשחק בקלפים, זו הצורה של בילוי זמן הגדול ביותר, הקוסם ביותר, והמושך ביותר, של הציבור העירוני, הציבור שלנו איננו נתפש לה, הרי אילו היינו יכולים להראות דוגמת יתר של קביעות עתים לתורה בציבור שלנו, ואילו היינו יכולים לשכנע מתוך עצמנו על חיי היושר והאמת שהתורה מחייבת - אז היו הדברים האלה פועלים בד בבד עם אותו מפעל החקיקה שבכנסת, עד כדי להשלים את המלאכה העיקרית של עבודה שבלב.

ולפיכך, המגמה של התנועה צריכה להיות מופנית בשני הזרועות גם יחד: לחיזוק המחנה, לליכודו מסביב לתורה, להגברת חיילים לתורה, לידיעת כל אחד ואחד מאתנו שעל שכמו מוטלת משימה גדולה, וכל אחד ואחד מאתנו מהווה נקודת-מוקד, שממנה רואים, למדים ומקדשים, כשם שמאידך גיסא, במקרה של רבב על בגדנו חס וחלילה, בא חילול השם גדול, שאין לו כפרה כדברי חז"ל. זוהי נקודה חשובה מאוד, שמירה על נקודה זו, היא שתגרום ליתר הבנה בציבור הדתי עצמו, היא שתגרום ליתר התלכדות של ציבור אוכלי הכשר במדינה מסביב לדגלנו, היא שתגרום - וזו אחת הנקודות שאני רוצה לעמוד עליה - שהרבנות בארץ ישראל תרתם לתנועתנו על מנת לתת שכם למפעל הגדול של הרמת קרן היהדות בכל השטחים, הרובץ עלינו בשעה זאת.

על מקומה של הרבנות בתנועה

לצערנו, עדיין הציבור הרבני בארץ אינו מלוכד בתנועה הזאת. אי אפשר לתלות את הקולר רק ברבנים. הרבה הרבה כוחות יש להשקיע בתוך התנועה, הרבה מחשבה והרבה עבודה כדי לקרב את נושאי התורה לתנועה.

מישהו זרק תביעה וטענה בכנסת על 'חבר הרבנים', שאין זה מתאים לרב להיות שייך לתנועה. זה היה נכון אילו התנועה היתה מושג של מפלגה, כמקור המילה מלשון התפלגות. אבל אליבא דאמת, אין הדבר כן. התנועה איננה אלא ביטוי לאותה הרגשת נצח שישנה בעם, שאנחנו מקושרים עם התורה ושכל החיים מוכרחים להיות בנויים לפיה. ועל כן, מקומם של הרבנים הוא דוקא בתנועה הזאת, כי על כן אין זאת מפלגה, אלא תנועת תחיית עם ישראל. שיבת תורת ישראל לעם ישראל, ושיבת עם ישראל לתורת ישראל.

אנחנו צריכים לדעת, שאם אנו מדברים על תורה, אם אנחנו מעונינים לשים כתר תורה על מדינת ישראל, שלא לחינם קבעו חכמינו ז"ל (גיטין ס', ב'), שכריתת הברית שכרת הקב"ה עם ישראל לא היתה על ידי תורה שבכתב לחוד, אלא דוקא בצירופה לתורה שבעל פה, כי "על פי הדברים האלה כרתי אתך ברית ואת ישראל" (שמות ל"ד, כ"ז). הברית עם ישראל היא על פה, בדברים שבפה. ואין זה ענין מקרי. את הסוד של הפיכת תורה שבעל פה לתורה שבכתב ידעו גם הרבה זמן לפני שהתורה שבעל פה הפכה בפועל ממש להיות תורה שבכתב, כך שיכולים להכניס אותה בארון, ואף לסגור את הארון.

המגמה העיקרית של תורה שבעל פה היתה "והיו עיניך רואות את מוריך" (ישעיה ל', כ'), המגמה העיקרית של תורה שבעל פה היתה לקבל על עצמנו מרותה של תורה מפי נושאי התורה, מפי מפרשיה, מפי ממשיכיה הנאמנים. תורה שמונחת בארון אפשר לסגור אותה, תורה שמונחת בארון אפשר לפרש אותה איך שרוצים. אבל תורה שבעל פה, תורה חיה, תורה של תלמידי חכמים, איננה ניתנת לפירושים מסולפים. כאן הדברים חתוכים וברורים.

והיסוד העיקרי להשרשת תורה שבעל פה בלבבות הוא קבלת מרות. קבלת מורא רבך כמורא שמים, זהו היסוד של מסירת תורה למשה מסיני, שמסרה ליהושע, ויהושע

לזקנים, וזקנים לנביאים, וכן הלאה, עד הדורות האחרונים. היסוד הזה צריך לשמש לנו כמנחה ומורה דרך. ניתן לרבנות את המקום המגיע לה. אין זו תביעה של שררה, זוהי תביעה של עבדות. זוהי אותה התביעה שהזכרתי קודם כלפי הצירים שנתאספו כאן: "עמך לפניך יעבירון והם בתווך יעבורון". אין כאן בקשה של כתר, אין כאן בקשה של התכבדות, אלא יש כאן בקשה להקל על מילוי התפקיד שכולנו מצוים עליו, ושהיא המשימה שאנחנו נושאים על שכמנו.

אם נדע לעשות את הדבר הזה בצורה נאותה ובזמן הראוי, אני בטוח, שאותו ציבור רבני שכיום עומד ומפקפק, יצטרף לשורותינו, ואותם יהודי בית כנסת שאדישים כיום, יתלכדו מסביבנו, ונהיה מחנה גדול ועצום שיצעד בטוחות לקראת המטרה של גוי קדוש בארץ הקודש במהרה בימינו.

הרב שאול ישראלי

מדינה ועצמאות באורו של

מרן הרב קוק זצ"ל

(הצופה, אלול תשמ"ו)

אין ספק שעצמאות מדינית של עם ישראל בארץ ישראל היא אחת ה**הבטחות** העיקריות שבתורה: "ואשבור מוטות עולכם, ואולך אתכם קוממיות" (ויקרא כ"ו, יג). הדוגמא המוחשית של יציאת מצרים בראשית צעדיו של העם היא גם פסגת ה**ברכות** לעתיד לבא, כתוצאה ברורה מקיומה של התורה - "אם בחוקותי תלכו".

אולם זוהי ברכה **אלקית**, והיא קשורה עם בנין המקדש וחזון אחרית הימים, כאשר "נכון יהיה הר בית ה' בראש ההרים... והלכו עמים רבים ואמרו לכו ונעלה אל הר ה', אל בית אלקי יעקב" (ישעיה ב', ב).

אך האם יש בעצמאות ישראל גם **ערך דתי**? האם מלבד ה**ברכה** שישנה בעצמאות מדינית, בהיותנו בלתי תלויים בשרירות ליבם או חסדם של שליטי נכר ועמי נכר, יש בזה גם **יעוד**? השאלה היא חריפה במיוחד אם ניתן להתגורר בארצות בעלות משטרים דמוקרטיים וכלכלה יציבה, באופן שניתן לחיות ברווחה ובאין מפריע לקיים מצוות התורה בתור יחיד, ואף לקיים חיים קהליים. כי אז יש שהעצמאות המדינית אינה מוסיפה כלום; הן ניתן ליסד ישיבות ולהרבות תורה, ואף לפתח מוסדות חסד וצדקה, וכן אין בעיות כשרות, שבת וכיו"ב מעיקות, וניתן להסתדר איתן, ואולי אף ביתר הידור... מכל שכן, אם העצמאות המדינית כרוכה בקשיים, ואף במלחמות, שגם אם נגמרות בנצחון, הרי אין להמלט מאובדן נפשות. האם כל זה כדאי?

עוסקים בזה אנשי פוליטיקה והמפלגות הציוניות. התשובה העיקרית בזה היא, שבאין עצמאות אין ביטחון לקיומנו. הרגשות האנטישמים קיימים, והם פועלים, אם בגלוי ואם בסתר, וזה עלול להתפרץ בכל שעה. וכהוכחה, קיימת השואה אשר השמידה כשליש מעמנו. ואילו היתה קיימת מדינה בפרוץ מלחמת העולם השנייה, כי אז אין ספק שלא היתה השואה מגיעה לממדים כאלה.

זוהי אמנם תשובה, אבל ניתן להתווכח בזה. ולא נאריך בזה את הדיבור.

ישנה גם תשובה נוספת, שבתנאי הרווחה שבהם חי כיום חלק חשוב מהתפוצה היהודית בעולם, הוא נתון לסכנת טמיעה והתבוללות. בענין זה, דוקא זכרון אימי השואה ואי הבהירות של המצב לעתיד מהווה מאיץ להתבוללות, וזה נוסף לתנאי הרווחה, שבהם חיים כיום הזה.

אף זוהי תשובה, אך גם זו אינה תשובה ניצחת. שכן יאמר האומר החי חיי תורה ומצוות הנותן לילדיו חינוך יהודי נאמן ואשר חי גם בסביבה יהודית בחו"ל: שומר תורה, הוא מחוסן במידה רבה מבלי פחד התבוללות וטמיעה. ואם אמנם גם כאן ניתן להתווכח, אך התשובה אינה חד-משמעית.

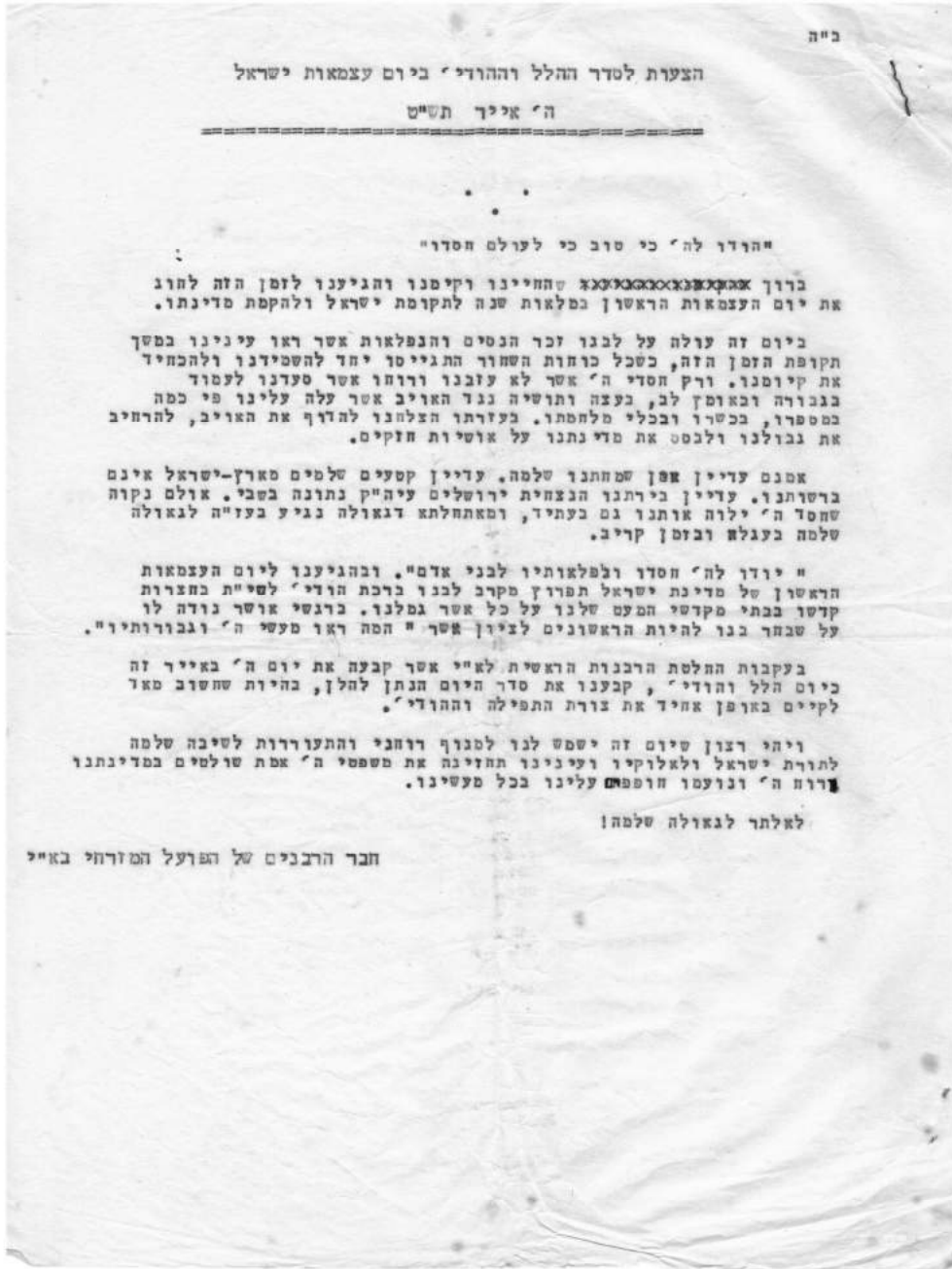
אחרת היא גישתו של מרן הרב זצ"ל למדינה ישראלית ולעצמאות מדינית. הוא בא להעמיד אותנו על **התוכן הדתי שיש במדינה**, שאם אמנם בתור **יחידים** אפשר לקיים את התורה בכל מקום שהוא, וגם בכל תנאים שהם, העם בתור עם, יש לו תפקיד יותר נרחב, ואותו לא ניתן לקיים אלא בתנאים של מדינה עצמאית. ואלה הם דבריו בזה:

"בראשית מטעו של העם הזה... נתגלתה השאיפה להקים **ציבור אנושי גדול** אשר 'ישמרו את דרך ד' לעשות צדקה ומשפט'. זוהי השאיפה שבאה מכח ההכרה הברורה והעזה והתביעה המוסרית הכוללת והרמה להוציא את האנושיות מתחת סבל נורא של צרות, רוחניות וחמריות, ולהביאנה לחיי חופש מלאי הוד ועדן באור האידיאה האלוקית, ולהצליח בזה את **כל האדם כולו**. למילואה של שאיפה זו צריך דוקא שיהא ציבור זה **בעל מדינה פוליטית וסוציאלית** וכסא ממלכה לאומית ברום התרבות האנושית, 'עם חכם ונבון וגוי גדול', והאידיאה האלוקית המוחלטת מושלת שמה ומחיה את העם ואת הארץ במאור הזה. למען דעת, **שלא רק יחידים**, חכמים מצוינים, חסידים ונזירים ואנשי קודש, חיים **באור האידיאה האלוקית**, כי גם **עמים שלמים**, הכוללים בתוכם את כל השדרות האנושיות מן רום האינטליגנציה האמנותית, הפרושית, המשכלת והקדושה עד המערכות הרחבות, הסוציאליות, הפוליטיות והכלכליות, ועד הפרולטריון לכל פלגותיו, אפילו היותר נמוכות ומגושמות" (אורות, למהלך האידאות בישראל ב').

יעוד זה ותפקיד זה לא ניתן למלא כי אם בהיות עם ישראל בעל מדינה עצמאית; מדינה שגם במהלך החיים המדיניים, ביחסים הבין לאומיים ובהסדר היחסים הפנימיים בחברה הישראלית עצמה, יהיה מורגש הענין האלוקי המחיה את כל העולמות כולם. וזה משום ש"נשמתה של כנסת ישראל היא הצדק המוחלט" (אורות התשובה ד', ז).

לסגל לעצמנו תפיסה זו, לחיות גם את חיינו הפרטיים לאור האידיאה האלוקית המאירה את דרכנו בתור עם, אנו קרואים. זה יתן תוכן לחיינו, ואומץ לעמוד בתנאים הקשים בהם אנו נתונים כיום הזה.

הצעה לסדר ההלל וההודיה ביום העצמאות לישראל

ב"ה

הצעות לסדר ההלל וההודיה ביום עצמאות ישראל

ה' אייר תשי"ט

"הודו לה' כי טוב כי לעולם חסדו"

ברוך אֱלֹהֵינוּ אֱלֹהֵי אֲבוֹתֵינוּ וְאֱלֹהֵינוּ הַיּוֹמֵנוּ וְהַיָּמֵנוּ וְהַיָּמֵינוּ לְזִמְנָן הַזֶּה לְחַוֵּב אֶת יוֹם הָעֲצֵמָאוֹת הַרְאִשׁוֹן בְּמֵלֵאוֹת שָׁנָה לְתַקּוּמַת יִשְׂרָאֵל וּלְהַקְמַת מְדִינָתוֹ.

ביום זה עולה על לבנו זכר הנסים והנפלאות אשר ראו עינינו במשך תקופת הזמן הזה, כשכל כוחות השחור התגייסו יחד להשמידנו ולהכחיד את קיומנו. ורק חסדי ה' אשר לא עזבנו ורחמו אשר סעדנו לעמוד בגבורה ובאומץ לב, בעצה ותושיה נגד האויב אשר עלה עלינו פי כמה במספרו, בכשרו ובכלי מלחמתו. בעזרתו הצלחנו להדוף את האויב, להרחיב את גבולנו ולבסס את מדינתנו על אושיות חזקים.

אמנם עדיין אפן שמתחנו שלמה. עדיין קטעים שלמים מארץ-ישראל אינם ברשותנו. עדיין בירתנו הנצחית ירושלים עדיין נתונה בשבי. אולם נקוה שתסד ה' ילוח אותנו גם כעתיד, ומאתחלתא דגאולה נגיע בעז"ה לגאולה שלמה בעולא ובזמן קריב.

" יודך לה' חסדו ולפלאותיו לבני אדם". ובהגיענו ליום העצמאות הראשון של מדינת ישראל תפוזן מקרב לבנו ברכת הודיה לשי"ת בחצרות קדשו בבתי מקדשי המעט שלנו על כל אשר גמלנו. ברגשי אשר נודה לו על שבתר בנו להיות הראשונים לציון אשר " המה ראו מעשי ה' וגבורותיו".

בעקבות התלטת הרבנות הראשית לא"י אשר קבעה את יום ה' באייר זה כיום הלל והודיה, קבענו את סדר היום הנתן להלן, בהיות שהשוב מאו לקיים באופן אחיד את בורת התפילה וההודיה.

ויהי רצון שיום זה ישמש לנו למנוף רוחני והתעוררות לשיבה שלמה לתורת ישראל ולאלוקיו ועינינו תחזינה את משפטי ה' אמת שולטים במדינתנו וירוח ה' ונועמו חופפים עלינו בכל מעשינו.

לאלתר לגאולה שלמה!

חבר הרבנים של הפועל המזרחי בא"י

א. סוד תפלת ערבית:

לבקש ויין ב' י

מתלבטים בבגדי ~~ה~~ ומתכנסים בבתי הכנסת לתפילת ערבית.

מתחילים בפרקי תהילים, ורבי מסוק בפסוק: ק"ו, צ"ו, צ"ח.

אחרים מתוך מסרון "לכה דודי" את התרועים: "מקדש מלך וכו'" "התנודרי וכו'"
"התנודרי וכו'" "לא תבושי וכו'" "ישמין וכו'" (בהשמת התרועה החודר "לכה דודי").

תפילת ערבית כנעמיה הגיגית. אחרי תקבל - פתיחת הארון. אוטריים:
"ששע ישראל" בקול, גם שלש פעמים ה" חכם האלקים ה'
ה' ואלה פסוקי התורה כ"י, פסוקים וכו' יוט תפלאן / אחת או / איש / אחת או / גוי / אחת או / וכו'
~~ה' אלקינו נדו ואלוקי אבותינו כשם שזכינו לאתחלתא דגאולה כן נזכה לסמוע~~
קול טופרו של משיח.

" תקע בשופר גדול להודותנו ושא נס לקבץ גלויותינו וקבצנו יחד /
מאדבע כנפות הארץ / לארצנו / ברון מקבץ נדחי עמו ישראל."

(אולי אפשר להכניס כאן ברכת הגם בנוסח ולקמן: ברון אתה ה' אלקינו /
מלך העולם טענה לנו נסים בימים קדמם ובזמן הזה.)
תקיעת שופר (תקיעת הגאולה) כ"ש, ו

ברכה שהחיינו, נאמרת ע"י כל הקהל בשם ומלכות. השיץ מסיים בקול דם
כל הצבור עונה אחריו אמין.

כל הצבור עונה בקול: בטבה הבאה בירושלים הבוריה.

שירים שירי המעלות בשוג ה' וכו' (בנגינת ההיסטורן).

עלינו. ספירת העומר.

מברכים איש את רעהו לזכות לשמחת הגאולה השלמה.

עושים בלילה סקודה מצוה הוגיגית בשירות ותשבחות. בשעת הסעודה מדליקים
נרות.

. . . . .

זהו סוד תפילת ערבית...
מאדבע כנפות הארץ / לארצנו / ברון מקבץ נדחי עמו ישראל.
תקיעת שופר (תקיעת הגאולה) כ"ש, ו

ב. סדר תפילת שחרית:

באגדת האל לאלה יצאנו ע'כ

בבתי הכנסת עורכים רק סגין אחד, בשעה הקבועה לתפילה בשבתות וימים טובים.

אחרי שמונה-עשרה אוסרים הלל השלם (בלי ברכות) מוציאים סגית
~~קוראים בספר קריאת ל' פסוקים א' קוראים ב' וכו' כהן - א' וכו' י"ג - י"ד יושעל ס"ו - ב' חגי קריש. מלכו ו~~

ברכת "הגותן תשועה" לנשיא ולממשלה. "כי שברך" לנשיאי הרבנות הראשית לא"י ולכל גדולי התורה בכל אתר ואתר.

דרשת הרב.

קריאת "וי זכור" לגבוהי ישראל שנפלו הלל בפלחמה על עצמותנו גמיוחד להזכיר את קדושי "עציון" שנפלו יום לפני הכרזת העצמאות. כמו כן להעלות באזכרה את זכרם של קדושי הגולה. אב הרחמים.

אשרל ובא לציון וכו'.

אחרי התפילה שירת אבי סאמין בביאת המשאח וכו'.

סעודת מצוה הגיגית כג"ל בסדר ערבית.

ק"מ

איתן חיים

ספרי מרן הגאון הרב שאול ישראל זצ"ל

'ארץ חמדה' (שני חלקים). בהלכות ארץ ישראל, לבירורה של הלכה ולהדרכתה בחיים החקלאיים. הוצאת מוסד הרב קוק תשי"ז, תשמ"ח, תשנ"ט.

'עמוד הימיני'. ברורי הלכה בעניני מדינה, שו"ת ובאורי סוגיות בכמה מקצועות התורה. הוצאת מורשת תשכ"ו, הוצאת מכון 'ארץ חמדה' תשנ"ב.

'חוות בנימין' (שלושה חלקים). מאמרים, בירורים ועיונים הלכתיים בעניני התורה והארץ, התורה והמדינה, התורה והמועדים, דיני תורה, משפטי תורה, אורחות תורה, ועיוני תורה. חלקים א' וב' הוצאת 'מכון התורה והארץ', תשנ"ב.

חלק ג' הוצאת 'ארז', תשנ"ט. חלק זה כולל גם **מפתחות לכל ספרי ההלכתיים** של הגר"ש ישראלי זצ"ל.

'משפטי שאול'. פסקי דין אשר נדונו בבית הדין הגדול בירושלים. הוצאת מכון 'ארץ חמדה', תשנ"ז.

'פרקים במחשבת ישראל'. לקט מקורות לברור עקרי השקפת היהדות, תשי"ב. מהדורה שיטת בהוצאת מכון 'ארץ חמדה', תשס"ג.

'הרבנות והמדינה'. אסופת מאמרים, נאומים, שיחות ורשימות על רבנות ארצישראלית, הציונות הדתית, מדינת ישראל, וארץ ישראל. הוצאת 'ארז', תשס"א, תשע"ה.

'זה היום עשה ה'''. דרשות ומאמרים ליום העצמאות וליום ירושלים, כולל **תקליטור** ובו שלוש משיחותיו, תשס"ג. מהדורה מורחבת (ללא תקליטור), תשע"ד.

'שיח שאול - על התורה'. אסופה של שיחות על פרשיות השבוע, בהוצאת 'מוסד הרב קוק', תשס"ט.

'שיח שאול - לימים הנוראים'. אסופה של שיחות ודרשות לימים הנוראים, בהוצאת 'מוסד הרב קוק', תשע"ב.

'דרשות לימי הפסח', תשנ"ז.

'שערי שאול - פסחים'. שעורים שנתנו בישיבת מרכז הרב וברורי הלכה על מסכת פסחים. הוצאת 'ארז', תשס"ה. הוצאת 'מוסד הרב קוק', תשע"ד.

'שערי שאול - בבא קמא'. שעורים שנתנו בישיבת מרכז הרב על מסכת בבא קמא. הוצאת 'מוסד הרב קוק', תשס"ח.

'שערי שאול - שבת'. שעורים שנתנו בישיבת מרכז הרב על מסכת בבא קמא. הוצאת 'מוסד הרב קוק', תש"ע.

'שערי שאול - נדרים'. שעורים שנתנו בישיבת מרכז הרב על מסכת נדרים. הוצאת 'מוסד הרב קוק', תשע"ד.

'דבר לדור'. אסופת דרשות, רשימות ומאמרים לזכרם של מרן הרא"ה קוק זצ"ל, הגרי"מ חרל"פ זצ"ל, הרצי"ה קוק זצ"ל. הוצאת ארז, תשס"ה.

'על חומותיך ירושלים'. קלטת וידאו ובה שיחות של מרן הגר"ש ישראלי זצ"ל בעצרות יום ירושלים, על רקע נופיה. בהפקת 'מרחבים', מרכז תורני ליהדות וחינוך ברוח הרב קוק זצ"ל, תשנ"ו. **על תקליטור תשס"ג**.

'דרך ישראלי'. ממשנתו של הרב ישראלי זצ"ל, חוברת לימוד לחטיבת הביניים ולתיכון, בהוצאת 'צביה', תשס"ו.

'הוא היה אומר', מדברי הגאון הרב שאול ישראלי, הוצאת מהות, תשע"ה.

ספרית שעורים. בישיבת 'מרכז הרב' קיימת ספריה של כל השעורים הכללים שנתנו ע"י מרן הגר"ש ישראלי זצ"ל במחזור השעורים האחרון לחייו.

ספרים אודות מרן הגאון הרב ישראלי זצ"ל

'מספד תמרורים'. קובץ הספדים שנשאו לזכר מרן הרב שאול ישראלי זצ"ל. הוצאת ישיבת 'מרכז הרב', תשנ"ו.

'גאון בתורה ובמידות'. פרקים לדרכו ולדמותו של מרן הגאון הרב שאול ישראלי זצ"ל. הוצאת 'ארז', תשנ"ט.

'ארץ המדה', הוצאת משרד החינוך, מנהל החמ"ד, תשע"ה.

'אל עמוד הימיני', הרב יקהת רוזן. ספר לנוער, בהוצאת 'אור עציון' ו'ספרית אלומות', תשע"ה.

'ספור גאולה ישראלי', עדי דוד, בהוצאת 'בית המלמדים', תשע"ה.

סרט לנוער על תולדות הרב ישראלי, אולפני אתרוג, תשע"ה